

ЛАТИФ МАХМУДОВ

Топаллар шодлиги

ҲИКОЯЛАР

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
„Ёш гвардия“ нашриёти
ТОШКЕНТ—1968

МУНДАРИЖА

Бир дам олиш куни	3
«Маслаҳатчи..»	11
Акронинг тоғаси	16
Болалар шодлиги	24
Ажиналар	30
Гилос	39
Тўғри гап яхши экан	44
Мен ва ўртоғим	49
Баҳона	57

Ўз2

Маҳмудов Латиф. Болалар шодлиги. Ҳикоялар. Ўрта ёшдаги болалар учун. Т., «Ёш гвардия», 1968. 64 бет. Тиражи 30000.

Маҳмудов Л. Радость детей.

Ўз2

7—6—3.

Ўрта ёшдаги болалар учун

На узбекском языке

ЛАТИФ МАХМУДОВ

РАДОСТЬ ДЕТЕЙ

Издательство „Ёш гвардия“. Ташкент — 1968

Редактор Сурайё Сайдалиева
Расмлар редктори К. Назаров
Техн. редактор С. Каприелова
Корректор М. Рустамов
Рассом Телман Муҳамедов

Босмахонага берилди 6/VI-1966 й. Босишга рухсат этилди 14 III 68 й. Формати 60×84^{1/16}
Босма листи 4,0. Шартли босма листи 3,72. Қоғоз № 3 Нашр. листи 2,46. Тиражи 30000.
РОСС: 2

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
„Ёш гвардия“ нашриёти,
Тошкент, Навоий кўчаси, 30.
Шартнома № 54—66.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети бирлашган нашриётининг босмахонаси.
Тошкент, „Правда Востока“ кўчаси, 16, 1968 йил. Заказ № 1443. Баҳоси 7 т.

БИР ДАМ ОЛИШ КУНИ

Дам олиш куни эди. Бирпас ўйнай деб Шокирларникига кирсам, у тиззасини қучоқлаганча айвоннинг зинасида қовоғини солиб ўтирибди.

— Ҳа?— дедим ёнига ўтириб,— нима бўлди?

— Ўзим...— деди ух тортиб,— айтганим билан барибир тушунмайсан.

— Вой-буй, нега тушунмас эканман?

— Хўп, тушунсанг, қани айт-чи,— деди Шокир менга қараб, — масалан, борди-ю...

— Хўш?

— Синглингдан ҳеч нарсани аямасанг-у, у ўлгудек ўжар бўлса. Қани айт, нима қилардинг?

— Менми? Мен,— ўйлаб қолдим,— бу ёмон одат, бу одатингни ташла, дердим. Яна ўжарликка қарши ёзилган китобларни ўқиб берардим.

— Хўш, унда ҳам бўлмаса-чи,— деди Шокир қизишиб,— унда нима қилар эдинг?

— Ундами? Унда энди ўзингдан кўр, деб дангал урардим!— дедим тоқатим тоқ бўлиб.

— Ҳа, яша!— деб қўлимни ушлаб олди Шокир

қувониб,— мен ҳам ҳозир синглимни уйга қамаб роса урдим.

Қарасам, уйнинг эшиги берк. Ичкарида Юлдуз пиқ-пиқ йиғлаяпти. Бунни эшитиб ғалати бўлиб кетдим. Қиз болани ҳам уриб бўладими, демоқчи эдим, гапимни эслаб, тилимни тишлаб қолдим. Бусиз ҳам Шокир диққат эди. Юрагидаги дардини яширгани билан барибир изтироб чекаётгани шундоқ юз-кўзидан кўриниб турибди. Иккаламиз ҳам индамай ўтирган эдик, Шокир йиғламсираб:

— Расво бўлдим,— деди секин,— биттага ўнта қўшиб дадамга айтади.

— Албатта айтади-да,— дедим,— асли тутиб олиб уришдан аввал яна бир марта яхши гапириб кўрсанг бўларди.

— Бўлмади-да,— деди Шокир қўл силтаб,— бўлмади, ўртоқ. Ўтин ёриб бер дегин, ёриб берай, сув ташигин дегин, ташиб берай, нега энди мен гуручнинг курмагини терарқанман, дедим. Йўқ, ўжарлик қилиб кўнмади. Мен кир юваман, ҳовли супураман, сен курмак терасан, деб туриб олди. Бир тоғора гуруч-а! Нима, менга зарур кептимиз?

— Шуни айт,— дедим. Чиндан ҳам ҳозир Шокир-га раҳмим келиб кетган эди.— Нима, бошқа қиладиган ишинг йўқ эканми?

— Қим бўлади!— деди Шокир жаҳл билан эшикка қараб.— Индамаган сари елкага чиқади. Аядим. Асли қопга солиб савалаш керак эди.

Шокир тутақиб ўрнидан туриб кетди. Қўй демасам, ҳозир яна ичкарига кириб синглисини дўппослашдан тоймас эди.

— Менга қара,— дедим тирсагидан ушлаб,— қиз бола билан олишиб нима қиласан, қўй. Яхшиси, алдаб-сулдаб йўлга солиш керак. Қиз бола лақма бўла-

ди. Бир оғиз ширин гап айтсанг бас. Шилқ этиб туша-
веради. Ишонмайсанми, мана ҳозир кўрасан.

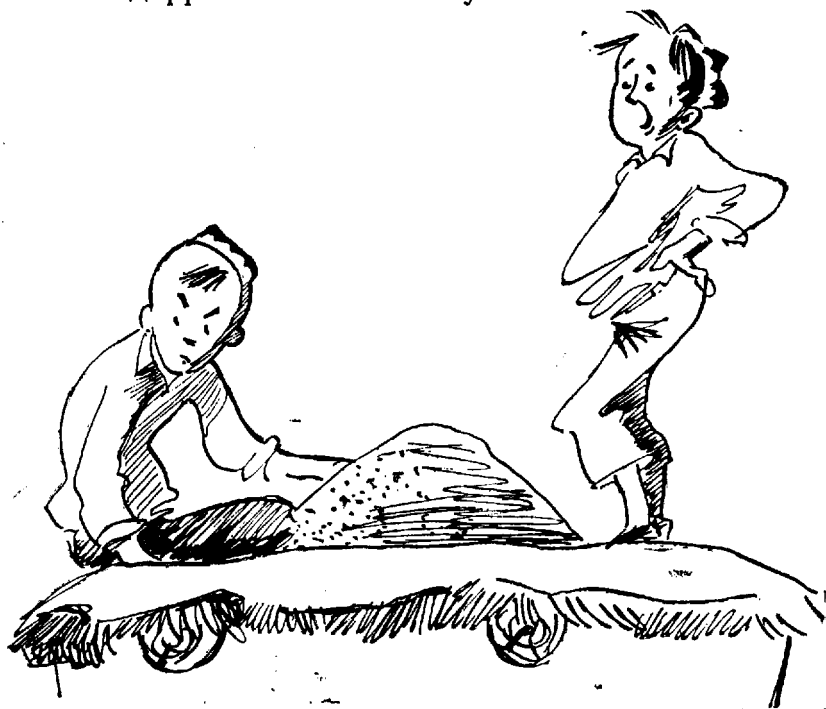
Шокир бир оз тинчланиб жойига ўтириши билан
эшикка яқинроқ бориб:

— Юлдузхон,— дедим мулойимлик билан,— бу
ёққа чиқ, синглим.

Бироздан сўнг эшик секин очилиб, кўйлагининг
енги билан кўзларини арта-арта Юлдуз чиқди. У ҳа-
ли ҳам ўпкасини босолмай энтикиб қўяр, кўзлари эса
қип-қизариб кетган эди. Шокир ер остидан хўмрайиб
қўйди-ю, аммо индамади. Мен гапни нимадан бошла-
шимни билмай турган эдим:

— Нима дейсиз?— деди Юлдуз.

Мен дарров гинахонликка ўтиб:

— Бу қандоқ бўлди, синглим,— дедим,— одам акасига ҳам иш буюрадими?

— Акани биладими!— деди Шокир тўнғиллаб,— унга маҳмаданагарчилик бўлса бас.

Шундан кейин мен гапни илиб кетдим. Одам деган завқланса борми, илҳом деган нарса ўзи келаркан. Ҳар гапларни гапирдим, ҳар гапларни гапирдим, фақат Шокир эмас, ҳатто ўзим ҳам ўзимга қойил қолдим. Акани-ука, укани-ака ҳурматлаши лозимлиги ҳақида чала-чулпа ўқиган китобларимдан қатор-қатор мисоллар келтириб ташладим. Қани Юлдуз гинг деёлса! Ҳатто ердан бошини кўтаролмай қолди.

— Шунақа, синглим,— дедим хулоса ясаб,— ука акадан фақат илтимос қилиши мумкин. Борди-ю, ака укасининг илтимосини бажармаса, унақа акани боридан-йўғи яхши. Тушундингми?

— Тушундим,— деди Юлдуз ҳиқиллаб ва бошини кўтарди,— бўлмаса, илтимосим бор.

— Марҳамат.

— Ошхонада ярим қоп гуруч бор эди. Ўшани отхонанинг томига олиб чиқиб берсанглар.

— Бу бошқа масала,— дедим дарров ва Шокирга қарадим.

— Ундан кейинчи?— сўради Шокир шошиб.

— Бўлди!— деди Юлдуз ва пилдираб ошхонага ўтиб кетди.

— Эшитдингми,— дедим Шокирни туртиб,— айб ўзингда. Яхши гап билан-чи, э, ошна, нималар қилса, бўлмайди-я! Тур, қопни олиб чиқиб берайлик.

Мен Шокир билан ошхонага кирганимда Юлдуз қопни тўғрилаб қўйган экан. Иккаламиз ярим қоп гуручни инқиллаб-синқиллаб ҳовлининг этагидаги отхонанинг томига олиб чиқдик. Қун тиккага келган эди.

Тикилиб қараган кишининг кўзи тинади, ҳатто қўшни ҳовлидаги азим туп ёнғоқнинг барглари ҳам шалпайган, сўлғин. Оғилхонанинг эшигида ётган ола сигир ҳансирайди ва эринибгина думи билан пашшасини қўриydi. Бироқ бу иссиқ бизга билинмас эди. Кўм-кўк баррадек ўтга думалаб паға-паға булутлар сузиб юрган мовий осмондан кўз узгим келмай қолди.

— Думала,— дедим,— одам осмонга қараб ётса, ғалати хаёллар келаркан.

Шокир ёнимга ёнбошлаши билан пастда алланима қарсиллаб кетди. Шокир чўчиб бошини кўтарди. Мен эса осмонга маҳлиё бўлиб ётган эдим.

— Тур!— деди бирдан Шокир,— расво бўлдик.

Шокир томнинг лабига бориб пастга қаради.

— Нима бўпти?— дедим эринибгина.

— Нарвон йўқ?

Хаёлларим сочилиб кетиб, ирғиб ўрнимдан турдим.

— Нега?

— Қим билади!— деди Шокир.— Ҳой Юлдуз, бу ёққа қара.

Юлдуз секин ошхонадан чиқди.

— Нима?

— Буни сен қилдингми?

— Ҳа!— деди Юлдуз ва қўлидаги дастурхонини буклаб томга ирғитди,— шу гуручни тозалаб беринглар. Ҳар куни ҳиқиллайвериш жонимга тегди. Кейин ўзим нарвон қўйиб бераман.

Бу гапни эшитиб турган еримда қотиб қолдим.

— Менга қара, писмиқ!— деди Шокир ўдагайлаб,— яхшиликча ҳозир жойига қўй. Бўлмаса худди жиғингни эзиб қўяман.

— Вой тавба, илтимос қилсам ҳам-а!— Юлдуз муғомбирлик билан менга қараб қўйди-ю, яна инда-

май ошхонага ўтиб кетди. Мен лабимни тишлаб тескари қараб олдим. Шокир худди оёғи куйган товуқдай томнинг у ёғидан-бу ёғига югуриб, сўкиб ҳам кўрди. Пўписа қилди ҳам, ялинди ҳам Юлдуз ошхонада куйманиб юрган бўлса ҳам чурқ этиб овоз бермади. Мен пастга тушишни мўлжалладим. Яқин орада на дарахт бор, на девор. Сакрашни-ку хаёлга ҳам келтириб бўлмас эди. Шокир сакраб юборишдан кўрққандай томнинг лабига ўтириб, тиззаларини маҳкам кучоқлаб олди. Мен ҳам ҳафсалам пир бўлиб, секин унинг ёнига чўккалаган эдим:

— Қўйилман,— деди пичинг билан Шокир,— ҳаммасини сен қилдинг. Энди ўтириб курмак тер!

— Нега энди,— дедим аламимни яширолмай,— ошини сен ейсан-у, курмагини мен тераманми?

Роса олишдик. У менга ёпишди, мен унга. Гапирмаган гапимиз, мушт емаган жойимиз қолмай ҳарсиллаб яна томни лабида чўққайиб ўтирган эдик, ичкаридан Юлдуз чиқди. Ҳай-ҳайлашимизга ҳам парво қилмай, ҳовли супура бошлади.

— Бу аҳволда бўлмайди,— дедим ҳадеб пастга тикилиб ўтириш жонимга тегиб,— бир нарса ўйлаб топиш керак.

— Ўйлаб топ! Устасан-ку!

— Кесатма,— дедим иложи борича ётиғи билан,— бунақада бирлашган ўзади.

— Хўш?

Мен ўйлаб қўйган ҳийламини Шокирнинг қулоғига пичирлаган эдим, у мамнун бўлганидан:

— Бошла!— деди ўрнидан туриб. Мен бошимни чангалладим. Томни у бошидан-бу бошига югурдим ва бирдан «ҳушимдан» кетиб йиқилдим.

— Ҳой, писмиқ!— деди Шокир,— бировнинг боласини нима қилиб қўйдинг-а!

— Нима қибман?— деди пастдан Юлдуз.

— Ҳали ота-онасини олдида жавоб берасан.— Деди муштумини кўрсатиб.— Офтоб тегиб йиқилди! Нарвонни қўй, мен уни пастга олиб тушай.

Мен ётган жойимда типирчилаб овозимни борича инграй бошлаган эдим, Юлдузнинг қиқир-қиқир кулганини эшитиб музлаб кетдим.

— Ўртоғингга айт,— деди у,— ҳамма қиз болалар ҳам лақма бўлавермайди.

Қандай туриб кетганимни ўзим билмайман. Жон жаҳдим билан:

— Нарвонни қўй,— дедим— бўлмаса ҳозир дод дейман!

Юлдуз елкасини қисиб:

— Майли,— деди пинагини ҳам бузмай,— эшитган одам Шокир билан ўртоғи жинни бўпти, дейди.

Жаҳлдан дағ-дағ титраб, яна Шокирнинг ёнига ўтириб қолдим. Офтоб қиздира бошлади. Бояги ғир-ғир шамол ҳам йўқ. Бошим айланиб, кўзларим тиниб ер тагидан Шокирга қарадим. Унинг икки кўзи жилдираб оқаётган ариқдаги сувда эди. Ташналик мени ҳам жуда эзиб қўйгани учун:

— Ке,— дедим,— тозалаб бера қолайлиқ.

Шокир жавоб бермади, анчадан кейин қаттиқ бир сўкинди-да:

— Майли,— деди,— аммо лекин пастга тушгандан сўнг сен оёқ-қўлини ушлаб турасан, мен ўласи қилиб дўппослайман.

— Бўпти!— дедим,— жазосини тортсин!

Иккаламиз ҳам роса дўппослашни келишиб олиб, дастурхонга гуручнинг ярмини ағдардик-да ишга киришиб кетдик. Терлаб-пишиб роса бир соат курмак тозалаганимиздан сўнг:

— Дунёда бундан қийин иш йўқ экан,— деб қўйдим.

Шокир ҳам худди шу фикрда бўлса керак, индамади.

Кун новча тераклар орқасига ботганда ишни тугатиб ўрнимиздан турмоқчи эдик, қани белимизни кўтара олсак. Шокир судралганча томнинг лабига бориб:

— Нарвонни қўй,— деди.

— Ҳозир.— Юлдуз қўлидаги бир даста косани ариқнинг четига қўйди,— Дилбарни айтиб чиқай.

Буни эшитиб томдан сакраб юборай дедим.

— Нима?

— Бир ўзим қўёлмайман,— деди у ва кўчага чиқиб синглимни бошлаб кирди.

— Вой, ака!— Дилбар кўзларини катта-катта очиб юборди.— Томда нима қиляпсиз?

— Исиняпман,— дедим, энсам қотиб.

Дилбар билан Юлдуз инқилай-инқилай нарвонни тиклашди-ю, бироқ на Шокир қимир этади, на мен. Иккаламизнинг ҳам белимиз шу қадар зирқирар эдики, ўрнимиздан тургудек ҳолимиз йўқ эди.

— Тушасан-у ушлайсан!— деди Шокир пичирлаб ва судралиб аранг нарвоннинг почасига оёғини қўйди. Бир амаллаб мен ҳам пастга тушдим. Юлдуз эса кўча эшикни мўлжаллаб бир чеккада турарди. У бир мени, бир Шокирни кузатаркан:

— Дилбар,— деди атайлаб,— сен акам ҳеч иш қилмайди, деб нолир эдинг. Бўлмаган гап экан. Илтимос қилсанг, шунақа иш қиларканки!

Буни эшитиб Юлдузни маҳкам ушламоқчи бўлиб турган қўлларим ўз-ўзидан шалвираб ёнимга тушди. Шокир эса синглисини дўппослаш ўрнига негадир менга ҳумрайди-да, пешанасига бир уриб уйга кириб кетди.

„МАСЛАҲАТЧИ...“

Дарс тугаши билан:

— Сен қол,— деди Расул.

— Нега?

— Гаплашиб оламиз.

Оббо, дедим энсам қотиб, топган вақтини қара-ю. Бир, бор-е деб чиқиб кетмоқчи ҳам эдим. Бироқ, ўқитувчининг гапи эсимга тушиб, индамай яна жойимга бориб ўтирдим. Расул бўлса оёғини чалиштирди-да, ўқитувчининг стулига гердайиб ўтириб олди.

— Гап шу,— деди,— биринчидан, бугундан бошлаб мени маслаҳатимдан чиқмайсан. Иккинчидан, айтганимни ғинг демай қиласан. Учинчидан...

— Учинчидан, бекор айтибсан,— дедим ўрнимдан туриб,— нима, мен сенга қулманми?

Расулнинг кўзлари олайиб:

— Қаёққа?— деди.

— Уйга,— дедим. Расул оғзини очиб қаради-ю, кейин ирғиб ўрнимдан турди.

— Гапимни эшитмай ҳеч қаёққа кетмайсан,— деди эшикни тўсиб,— мен сени оталиққа олганман!

Қарасам, хиралик қилиб ҳали-бери синфдан чиқармайдиган.

— Яхшиликча қўйиб юбор,— дедим,— шошиб ту-

рибман. Бугун синглимнинг туғилган куни. Совға олишим керак.

Расул дарров ўзгариб:

— Юр,— деди ва папкасини қўлтиқлади,— нега шуни дарров айта қолмадинг? Мени маслаҳатим шунақада керак бўлади-да. Кетдик.

Хунобим ошиб тўхтадим. Аммо бундоқ ўйлаб кўрган эдим, қайтага яхши экан. Бир ўзим зерикиб қоламман. Қолаверса, оладиган нарсани ким биландир маслаҳатлашганим ҳам чакки эмас. Уни зўрлаб олиб кетаётганим йўқ, борса ўз оёғи билан боради, менга нима, дедим-у, индамай кетавердим. Расул ҳам орқамдан пилдираб келаверди.

— Синглинг нечага кирган?

— Учга.

— Жуда соз,— деди қошларини ғалати чимириб у,— уч яшар қиз болага совға олиш, бу осон иш эмас, ошна.

Болалар магазинга кириб қўғирчоқ олмоқчи эдик, пулим етмади. Арзонгина шиқилдоқ бор экан. Шуни олайлик десам, қани Расул гапга кирса. «Мен сени оталиққа олганман, айтганимни қилмай кўр-чи», деб туриб олди. Шундан сўнг у магазинга кирдик, бу магазинга кирдик, ҳеч бало тополмай ҳориб-чарчаб қайтиб келаётган эдик:

— Тўхта!— деди ярим йўлда Расул ҳовлиқиб,— топдим!

Гастрономга кириб бир дона пирожное олиб чиқдик.

— Мана буни совға деса бўлади,— деди Расул пирожноенинг қоғозини очиб,— биринчидан, бунинг устида гуллари бор экан. Ўртасида битта, икки четида иккита. Демак уч дона атиргул деган сўз. Бу гулларни ҳидласа ҳам бўлади, еса ҳам бўлади. Иккинчи-

дан, қиз болага нима керак, ширин нарса. Айни муд-
дао. Учинчидан, бай-бай, ҳидини бир қара.

Расул бошини чайқади. Маст кишидек кўзларини
сузиб лабларини ялаб қўйди. Менинг ҳам димоғимга
аллақандай тотли бир ҳид урилиб, беихтиёр қулт
этиб ютиниб қўйдим. Қорним пиёзнинг пўсти бўлиб
кетганини энди сезган эдим.

— Лекин бир чеккаси хиёл қийшиқроқ эканми,—
деди Расул пирожноедан кўз олмай. Қарасам, дар-
ҳақиқат менга ҳам шундай туюлди.

— Бу аҳволда олиб бориб бўлмас,— деди Расул
юзини буриштириб,— қиз боланинг кўнгли нозик. Ке-
либ-келиб туғилган куни қийшиқ пирожное олиб бор-
санг... ким билади.

Унинг гапи кўнглимни хира қилди:

— Алмаштириб олсак-чи,— дедим.

— Бе, нима деяпсан,— деди Расул,— қўлинг тек-
кан нарсани магазинчи қайтариб олармиди?

— Энди нима қиламан?

— Ўйлаб кўриш керак,— деди Расул пешанасини
тириштириб.

Анча ергача жим кетдик.

— Топдим,— деди Расул бирдан ва пирожноени
қўлимга тутди,— манавини сен ушлаб тур,— мен қий-
шиқ жойини тишим билан секин тўғрилаб қўяман.

— Нега? — дедим,— сен ушла. Ўзим тўғрилай-
ман.

— Бекор айтибсан,— деди Расул,— ўлгидек очга
ўхшайсан. Тишинг тегиши билан лиқ этиб ютиб юбо-
расан.

Расул пирожноени у ёғига қараб, бу ёғига қараб
роса мўлжаллади-да, оғзини катта очиб бир тишла-
ган эди, худди четидаги гулини қоқ ўртасидан узиб
олди. Кўзимдан олов чиқиб кетди.

— Тўхта!— дедим жон ҳолатда ёқасидан бўғиб,— юта кўрма!

Бироқ у шундоқ кўз олдимда лиқ этиб ютди-қўйди.

— Нима қилдинг?— дедим ёқасидан силтаб,— айт, нима қилиб қўйдинг?

— Нега ўзинг оғзимга итариб юбординг,— деди у ёқасини қўллари билан бўшатиб,— нотўғри тишлаганимни ўзим ҳам билдим.

— Билсанг нега ютиб юбординг-а?

— Бекор айтибсан,— деди Расул ўзини оқлаб,— бекоргинани каттасини айтибсан. Ютганим йўқ. Оғзимдан олиб ёпиштириб қўймоқчи эдим. Қўрқитиб юборганингдан кейин ўзи ичимга тушиб кетди.

Кўчанинг ўртасида туриб олиб роса олишдик. Аммо бундан нима фойда эди.

— Буни қандоқ олиб бораман,— дедим йиғламоқдан бери бўлиб.

— Уйлаш керак,— деди Расул қовоғини солиб,— уйлаш керак. Албатта бу аҳволда олиб бориб бўл-

майди-да. Яхшиси, у ёғиниям худди шундоқ қилиш керак.

— Нима?— дедим қалтираб,— нима дединг?

— Бошқа йўл йўқ,— деди Расул кўзларини лўқ қилиб,—синглинг ёш бола. Узи қолипни шунақа экан десанг ишонади-қўяди.

Бошқа илож ҳам қолмаган эди.

— Майли,— дедим,— аммо бу ёғини энди ўзим тишлайман.

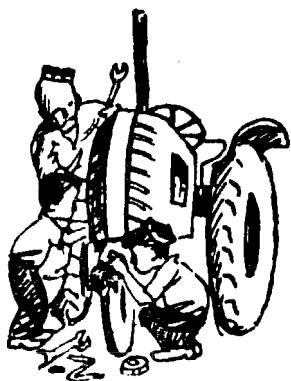
— Ихтиёринг,— деди Расул елкасини қисиб,— аммо бу ёғида менинг тишимни ўрни бор, ким билади, сен тишласанг икки хил бўлиб қолмасмикин дейман-да.

— Майли,— дедим бутун вужудим билан тутақиб.—Майли. бу гал ҳам сен тишла, майли. Аммо иккала кўзинг менда бўлади!

— Хўп,— деди Расул ва кўзини мендан узмай оғзини очди. Мен пирожноенинг иккинчи четдаги гулнинг қоқ ўртасини мўлжаллаб оғзига олиб бордим. Расул бу гал жуда эҳтиётлик билан тишлаётган эди, лаби тегиб кетиб гулни таг-туғи билан юлиб олди. Аламимдан кўчанинг ўртасида додлаб юбормай деб, пирожноени қолган-қутганини жон ҳолатда оғзимга солиб юбордим.

— Яхши бўлмади-да,— деди Расул уҳ тортиб ва яна кетимдан кела бошлади,— бироқ мундоқ ўйлаб кўрилса: биринчидан, ширин нарса барибир бир кун эмас, бир кун тиш оғритади. Турган гап. Синглиннинг бахти бор экан. Тиш оғриғидан қутулиб қолди. Иккинчидан, яхшими-ёмонми ҳар ҳолда бу сен билан менинг биринчи иш тажрибамиз. Учинчидан...

— Учинчидан энди оталиғингни ўзинг пишириб е,— дедим ва орқамга қарамай қочиб қолдим.

АКРОМНИНГ ТОҒАСИ

Дам олиш куни бўлганидан тўпгача думалаб ётдим. Ойим ётаверма, тур, одам ланж бўлиб қолади, деб урушганларидан кейин туриб ювиндим. Наридан-бери чой ичдим. Кеча Акром билан тўпни тепавериб даммини чиқариб юборган эканмиз, пуфлаб роса шиширдим. Кўчага чиқиб Акромларнинг эшигини итарсам, берк. Тақиллатдим, ҳеч ким жавоб бермади. Эшитмаётгандир деб ботинкамнинг тумшуғи билан икки-уч тепдим. Ичкаридан аллакимнинг босиқ қадам олиши эшитилди. Биламан, Акром бу. Доим шунақа қилади. Ойисига ё дадасига ўхшаб юриб келади-да, эшикни очиши билан «вох» деб чўчитади. Тўхтаб турсин, бир таъзирини бериб қўяй. Эшикни очди дегунча тўп билан бошига тушираман. Иккинчи ҳазиллашмайдиган бўлади. Четга ўтиб, тўпни эшикка мўлжаллаб турдим. Бироқ ҳадеганда эшик очилавермади. Қўлим толиб кетди. Тўпни энди қўлтиғимга олган эдим, эшик ёиқ этиб очилди. Жон ҳолатда тўпни эшикка иргитдим, бироқ тўп деворга тегиб, ариққа юмалаб кетди. Кўзларимни катта-катта очганимча турган

еримда қотиб қолдим. Қаршимда белбоғини елкасига ташлаган бегона бир киши қошларини чимириб турарди. Бу одамни энди кўришим. Бўйи эшикка тегай деб турипти. Елкалари циркда кураш тушадиган полвонларникига ўхшайди: кенг, бақувват, юз-бўйинлари офтобда қорайган, фақат устара билан қирилган бошидаги дўпписининг ўрни оҳак суркаб қўйгандек оппоқ. Бу киши ким, Акромларникида нима қилиб юрибди, ҳали ҳушумга келиб сўраганимча ҳам йўқ эди, жеркиб берди:

— Тирмизак, бу нима қилиқ?

— Мен Акром деб ўйлабман...

— Нима, Акромда қасд-пастинг борми?

— Кечирасиз... Ҳазиллашмоқчи эдим.

— Эй, ҳазилнинг уйи куйсин, шунақа бўладиган бўлса!

У яна бир марта бошимдан-оёғимгача қараб чиқди-да, мўйловининг учини сўрганича қўл силтаб кириб кетди. Бир зум ўтмай кўзлари ола-кула бўлиб Акром чиқди.

— Эй, жиннивой нима қилиб қўйдинг?

— Нима қилибман, копток қўлимдан чиқиб кетди, холос. Ўзи ким?

— Тоғам.

— Қачон келақолувди?

— Кечаси. Донг қотиб ухлаб ётган эканман, Ёров оёғимни қитиқласа бўладими. Жон-поним чиқиб кўзимни очсам, тепамда тоғам турибди. Саломимга алик олишдан аввал дневнигимни сўраб қолди. Эртага кўринг, десам ҳам кўнмади.

— Ярим кечада атайлаб дневнигингни кўргани келибдими?

— Қим билади.

— Кўрсатдингми?

— Бўлмаса-чи, кўриб «ҳа, энди одам бўлиб қолибсан, ётавер, ўзим эрталаб уйғотаман», деди. Энди ухлаган эканман, бир маҳал яна уйғотди. Нима ишингиз бор, бирпас ухлай десам ҳам қўймай: «Тур-е, тонгнинг гашти бошқача бўлади», деб қўлимдан судраб ҳовлига олиб чиқди. Маза қилиб ётгандирсан деб, уйингга қараб-қараб қўяман.

— Маза қилганда қандоқ, ўзим ҳам ҳозир турдим,— дедим керилиб, бироқ Акромнинг юмилиб кетаётган кўзларига қараб раҳмим келиб кетди,— қўявер, эртага кетса яна маза қилиб ухлайверасан.

— Қаерга кетади?— Акром ҳовлига бир қараб олиб қулоғимга пичирлади:— бир ойга отпускага келган. Шу дейман, дунёда ғалати одамлар кўп-да, а?

— Нимайди?

— Дадамлар отпуска олсалар, Қримга бориб дам оладилар. Тоғам бўлса, атайлаб ишлагани келганмиш.

— Йўғ-е!

— Ҳа. Ёзда совхозда йиғим-терим пайти, иш кўп. Қишда бўшроқман, дейди. Пахта териш машинаси ясайдиган заводга бориб шу машинанинг сирини ўрганармиш. Қалай, қойилми? Баъзи одатлари бўлмаса-ю, тоғам ажойиб одам-а,— деди Акром хаёл суриб. — Уч-тўрт кун бирга бўлган одам ўзининг тоғасидан ҳам яхши кўриб қолади.

Тўғриси, Акромнинг тоғаси менга ёқмади. Ўлгудай кўрсакан. Бунинг устига қовоғини солиб гапирадиган одам экан. Қап-катта бўлиб ҳазилни тушунмагандан кейин бунақа одамдан яхшилик кутиб бўлармиди? Албатта йўқ. Буни Акромга айтмадим, айтиб нима қиламан, хафа бўлади. Хафа бўлиш ҳам гапми, бутунлай гаплашмай қўяди... Акром бир нима демоқчи бўлиб оғиз очган эди, ичкаридан тоғаси чиқиб қол-

ди. «Шу ерда туратур», деб физиллаб кириб кетди-ю, зум ўтмай қайтиб чиқди.

— Юр, сени тоғам чақиряптилар.

Юрагим шув этиб кетди. Бояги ҳазилимга роса гап эшитсам керак деб, қўрқа-писа ичкарига кирдим. Тоғаси ўқариққа нўш пиёз экаётган экан. Мени кўриб ариқдан чиқди.

— Қани, йигитча, бери кел-чи, бир танишиб қўяйлик. Отинг нима?

— Турдихўжа.

— Хўжасига бало борми, Турди-да, а?— деди кулиб.

— Майли, шундай бўла қолсин.

— Ҳа, баракалла,— деди елкамга қўлини қўйиб,— ўзинг анча дуруст болага ўхшайсан, аммо бояги қилигинг... Ҳай, майли, ўтган ишга саловат... Ўртоғингдан бир нарсани сўрасам, тузук-қуруққина жавоб беролмаяпти. Ҳа, гап шуки, дарсдан кейин нима қилишларингни билмоқчиман.

Акром иккаламиз кўз уриштириб олдик.

— Дарсдан кейин нима қилардик, уйга келамиз,— дедим. Акром «тўғри» деб бошини қимирлатиб қўйди.

— Мактабда ётиб қолармидиларинг, албатта уйга келасанлар-да,— жавобимдан тоғасининг жаҳли чиқиб кетди,— хўш, ундан кейинчи?

— Ундан кейин... чой ичамиз,— дедим. Тоғаси жавобимдан қониқмаётганини кўриб, секин яна Акромга қарадим. Акром ҳайрон бўлиб, билинар-билинемас елкасини қисиб қўйди.

— Хўш, хўш, ундан кейинчи?

— Ундан кейин бирпас футбол ўйнаймиз.

— Ҳа, баракалла, кечгача кўча чангитамиз, де?

— Йўқ, тоға, кўчага сув сепиб ўйнаймиз,— деди Акром ўзини оқлаб.

Бироқ тоғаси тиззасига шапатилаб шунақа кулдики, кўзларидан ёш чиқиб кетди. Акром ҳам, мен ҳам нима бўлганига тушунолмай йўлканинг четига ўтириб қолдик. Тоғаси анчадан кейин кулгидан ёшланган кўзларини арта-арта уйга кириб кетди-да, елкасига чопонини ташлаб, этигини кийиб чиқди.

— Оббо азаматлар-е, кўчага сув секиб ўйнаймиз, денглар, қани, мен билан юринглар-чи.

Биз қаергалигини суриштирмасдан кетавердик. Гапиргани журъат қилолмасдик. Тоғаси бўлса, ёнида кетаётганимизни бутунлай унутгандай, қўлини орқасига қилиб, ниманидир ўйлаб борарди. Катта кўчадан мактаб томон бурилганимиздан кейин қадамини секинлатиб, бизга қараб қўйди.

— Оббо, сенлар-е, бу ҳар куни копток тепавериш зериктириб юбормайдими, а? Мактабларингда бирон тўгарак йўқми, қатнашсаларинг? .

— Нега бўлмас экан? Бор,— дедим дадиллашиб кетганимга ўзим ҳам ҳайрон бўлиб.—Битта эмас, ол тита тўгарак бор. Бултур Акром билан трактор тўгарагига қатнашганмиз.

— Хўш-хўш?

— Гапнинг очиги, энди қатнашмоқчи эмасмиз. Ундан кейин, тўгарак тарқалиб кетай деб турибди,— деди Акром гапнинг ростига кўчиб,— бултур шунча қатнашиб, бир марта ҳам ҳайдаб кўрганимиз йўқ. Тракторимиз доим мактабнинг гаражида туради. Ҳайдамагандан кейин ўрганишнинг нима кераги бор?

— Рост,— деб юбордим мен ҳам ўзимни тутолмай,— баҳорда бир юргизиб кўрганман. Мотори тутун чиқариб, поқ этиб ўчиб қолган.

— Бузуқ бўлса, тузатиш керак.

— Тузатдик ҳам, бўлмади.

Шу билан гап узилди. Тоғаси яна алланималарни ўйлаб кетди. Акром симёғочда қатор тизилиб турган қарғаларга секин тош отиб қўйди. Мен қўлтиғимдаги тўпнинг дамини чиқариб, икки буклаб чўнтагимга солиб олдим ва бултур пахтага чиққанимизни ўйлаб кетдим. Совхоз директори ўшанда ишимизга қойил қолиб, тўгарагимизга битта бузуқ трактор совға қил-

ган эди. Ушанда болаларнинг севинганини кўрсангиз. Эртасигаёқ тўгаракка олтмишта бола ёзилибди. Бироқ...

— Ҳа, нега уҳ тортасан?— ажабланиб сўради Акромнинг тоғаси.

— Эҳ, тракторимиз яхши бўлиб, машғулот ўтказадиган еримиз бўлганда-ку... саз бўларди-я...— дедим афсусланиб.

— Гап бунда эмас,— деди у қўлини силтаб,— ҳамма касал ўзларингда. Ҳа, бировнинг тайёрлаб беришига ўрганиб қолгансанлар. Хўш, машғулот ўтказиш учун ер керакми? Ер йўқми?

— Йўқ,— дедик.

— Бўлмаган гап. Эрталаб мактабларингни айлаиб келганман. Мактаб орқасида бир танобга яқин ерни ахлат босиб ётибди. Бу нима, ер эмасми?

Рост. Эсимизга келмаганини қаранг. Акром ҳам, мен ҳам жавоб беролмадик. Тоғаси бўлса, ҳа, нега индамайсизлар, дегандай юришдан тўхтаб, бизга қараб турарди.

— Мактаб директори ё ўқитувчилар тозалаб беришни кутиб турибсизларми? Тракторни томошага қўйиб қўйгандан кўра ерни бошлаб ҳайдамайсизларми? Ана машғулот, ер ҳам бекор ётмайди, у-бу экансизлар, ё гапим чаккими?

Нима ҳам дердик. Бошимизни кўтара олмай, миқ этмай туравердик.

Мактабда қоровул чолдан бўлак ҳеч ким йўқ экан. Қоровул ниятимизни билиб, дарров гаражни очиб берди. Акром билан мен бир чеккада томоша қилиб турдик. Тоғаси тракторнинг у ёқ-бу ёғини очиб кўра бошлади. Мактабга кирганимизни кўришган эканми ё қоровул чол айтганми, мактаб атрофида турувчи болалар ҳам гаражга бирин-кетин бош тиқиб мўралай

бошлашди. Қимдир... «Устага ўхшайди», деб қўйди секин.

— Тракторларингнинг баъзи қисмларини янгилаш керак, холос,— деди тоғаси ташқарига чиққанимиздан кейин,— бўлмаса, бундоқ қилсак, тракторни тузатиш, хўш директор билан гаплашишни мен бўйнимга олсам. Сизлар эртага ўқишдан кейин болалар билан бир ўзаро гаплашиб олсаларинг. Гап пухта бўлсин. Ишни тўппа-тўғри ер ҳайдашдан бошласак. Хўпми?

Қўндик. Акром «тоғам қалай», дегандай менга қараб қўйди. Мен унинг «икки-уч гаплашган одам ўзининг тоғасидан ҳам яхши кўриб қолади», деган гапларини эсладим.

— Қани, тирмизак, тўпингни ол-чи?

Бирдан устимдан муздек сув қуйиб юборгандек бўлдим. Яна бояги воқеа эсига тушди шекилли, деб турсам, йўқ, тўпни олди-да ўзи пуфлаб шиширди, кейин роса ўйнадик. Уйга қайтиб келганимизда Акромга секин «юр ўйнаймиз» деб шипшиган эдим, тоғаси эшитиб қолди.

— Ҳар нарсанинг вақти бор, ука,— деди жиддий,— ҳа, энди бундан бу ёғига ёш бўлавермайсанлар. Уйлаб иш қилинглар.

Мен чиндан ҳам ўйлаб иш тутгани тўпимни қўлтиқлаб уйга кириб кетдим.

БОЛАЛАР ШОДЛИГИ

Совхоз марказини тусмоллаб бораётган эдим. Канал ёқасида отлиқ кўринди. Йўл сўрай деб орқага қайтдим. Отлиқ қўл силкиганимни кўриб тўхтади. Шом қоронғилиги чўлни босиб келарди. Ҳалигина қонталаш уфқда судралиб юрган бир парча булут самони бутунлай қоплаб олган. Аччиқ куз шамоли на кўз очиради, на бир қадам силжитади. Қолган-қутган чўп-хасларни, қовжираган янтоқларни юлиб-юлқиб аллақаерларга судраб кетади-ю, дам ўтмай яна йўл тўсади. Ҳар ҳуруж қилганда ташлаган қадамим мўлжалга тушмай қалқиб бораётган эдим, йўловчи инсофга келиб, отни мен томонга бурди. Бу йигирма беш ёшлардаги зуваласи пишиқ, кўзларидан ўт чақнаган жувон эди.

— Йўлни чапга солинг, муллака,— деди у гапни эшитиб. Кейин негадир мийиғида кулиб қўйди,— сайилга чиққан одамга ўхшайсиз-а. Ҳавони қаранг — қуяман деб турибди, қоп-моп берайми?

Жувон кийимимнинг юпунлигига ачиндим, кесатдим, англай олмадим-у, ҳар қалай сайилга чиққан

одамга ўхшатгани малол келиб гапига жавоб бермадим. У қоронғи бўшлиққа тикилиб турди-да, фавқуллодда бир чаққонлик билан менга энгашиб ниманидир кўрсатди. Қўл чўзган томонга қараб ҳеч нарса кўролмай турганимда жуда олисда бир нарса йилт этиб учгандай бўлди.

— Кўрдингизми? Уша чойхона. Мўлжалга олиб бораверасиз.

Жувон келган томонига от қўйиб кетди. Костюмнинг ёқасини кўтариб йўлга тушдим. Энди шамолга тескари юрганимдан қадамим енгиллашиб қолган эди. Битта қадам ташлаб битта тепамга қарайман. Чўяндай қорайиб турган осмон назаримда борган сари пастлашиб икки елкамдан босиб тушаётгандай. Ишқилиб қуймаса бас. Асли райондагиларнинг гапига кирмай бекор қилган эканман. «Кеч бўлиб қолди, машина топишингиз қийин», дейишганда вақт ғанимат деб йўлга чиқаверган эдим. Бу ҳам майли. Қайтишимда олакетаман деб тайёр плашни меҳмонхонага ечиб келаманми. Йўл кўрмай мулла бўлмайсан деб шуни айтади-да. Муздек бир нарса юзимни жизиллатиб шилиб ўтди. Юрагим орқамга тортиб, ялт этиб осмонга қарадим. Ёмғир томчилай бошлапти. Нима қилишимни билмай қолдим. Аллақаёқдан от туёгининг тақирлагани эшитилди. Орқамга қараб, кўнглим бир оз таскин топди. Бояги аёл орқамдан от чоптириб келаётган экан. У бир оз нарида тўхтаб алланарсани буллаб ирғитди.

— Муллака, ўжарлик қилмай манавини ёпиниб олинг. Бўлмаса булка нондай ивиб кетасиз.

Қопни илиб олгунимча бўлмай тепамда момақалди роқ чунонам қарсиллади: осмон торс ёрилди, дедим. От ҳуркиб жувонни суриб кетди. Хаёлимда чўл остинма-устун бўлди-ю, мени ҳам гир айлантириб ташлади.

Унгим билан чапимни ажратолмай қолдим. Эс-ҳушимни аранг йиғиб югурай дейман шатирлаб келган ёмғир қани кўз очирса. Ёмғир эмас сел. Икки қадам нарини кўриб бўлмайди. Шамол аралаш ўкираётган жала дам қаршимдан уриб орқамга қалқитиб юборди, дам ёнбошимга ўтиб аллақаерларга судраб кетмоқчи бўлади. Ҳар ўкирганда қулоғим битиб, кўзим тиниб кетади. Бирпастда уст-бошим жиққа ҳўл бўлди. Баданимга силқиб сув ўтди. Ўзимни кучли тўлқин суриб ташлаган чўпдек ожиз сезиб серрайиб туриб қолдим.

Чамаси ярим соатлардан сўнг жала сийраклашиб алоҳи тинди. Чоки кетган булут орасидан хира юлдуз милтиради. Қийим-бошим баданимга чиппа ёпишиб қолибди. Ҳамма ёғимдан чак-чак сув томади. Тишим-тишимга тегмай ён-веримга аланглаб жувон кўрсатган чироқни топиб олдим. Чироқ боягидан ёруғроқ шуъла сочгани учунми, назаримда, яқинроқ туюлса ҳам талай йўл юриб роса бир соат деганда пастак чойхонанинг эшигини қоқдим. Қоронғи зулматни тешиб менга йўл кўрсатиб турган чироқ эшик тепасидаги фону с экан.

Увоққина чол эшик очди.

— Ота, идорани кўрсатиб юбормайсизми?

— Хўп болам.

Чол елкасига чопонини илиб чиққан жойда:

— Болам,— деди иккиланиб,— ишингиз жила тифиз эмасми?

— Йўқ, ота. Нима эди?

— Жала хийла уринтириб қўйган кўринади сизни.

Шу ерда қола қолсангиз-у, эрта билан ўзим бошлаб борсам. Идора ҳам талай йўл.

— Майли, ота, малол келмаса.

— Бе, нима деяпсиз. Қани ичкарига киринг.

Чол эшикни зичлаб ёпди-да:

— Мановинга ўралинг,— деди чопонини ечиб,— ҳозир чой қўяман. Отамлашиб чой ичамиз. Ўзим ҳам самоварни ёпиб энди кетсаммикан деб турсам, жала қўйиб берди. Кетишимни ҳам, кетмасимни ҳам билмай диққинафас бўлиб ўтирган эдим, кўп яхши бўлди, гаплашиб ётамиз.

Чол дарров хокандозга тараша қалаб олов қилди. Бўш яшикдан бирини тўнтариб:

— Қани оловга яқинроқ ўтиринг,— деди.

Костюмимни ечиб эшик ёнидаги михга илдим. Ҳали ҳам ундан чакиллаб сув томарди. Чопонга ўралиб, бағримни оловга тутаман қани танамга иссиқ ўтса. Роса бўладиганим бўлган экан ўзи.

— Очиқ машинада келганга ўхшайсиз, болам.

— Машина қаёқда, ота,— дедим,— шунча йўл босиб машина тугул эшак арава ҳам учрамади.

— Ҳа, ҳа кечга томон машина бўлмади, айтмоқчи,— деди чол ташвишланиб,— йўл берк. Сув кўприкни бузиб кетибди. Ҳамма ўша ерда. Кўприк билан овора.

Бир чойнак чойдан кейин ичим илиб танамнинг титроғи тўхтади. Чол яна чой дамлагани тиззасини уқалаб ўрнидан турди. Мен ҳам яшикни жойига қўйиб сўрига чиқдим. Чол белидаги қийиқни ечиб олдимга ёзди. Битта патнусда иккита нон, тўрт чақмоқ қанд, битта пиёлада асал қўйиб, чойни янгилаб пойгакка чўккалади.

— Мана шу асалдан чойга солинг,— деди пиёлани олдимга суриб,— совуқни заҳрини олади. Эрталабгача ҳеч нарса кўрмагандек бўласиз-қўясиз. Олинг. Аммо лекин идорага бормаганингиз жуда-жуда яхши бўлди-да, болам. Барибир ҳеч кимни тополмасдингиз. Директор ҳали ҳаммани оёққа турғазиб олиб чиқиб

кетган. Мактаб канални нари ёғида. Эрталабгача кўприк тузалиши керак. Бўлмаса совхознинг ярим боласи ўқишга боролмай қолади.

Алланарса чирсиллаб деразага тегди.. Олис-олисида момақалди роқ кучсиз гумбирлади.

— Яна бошлади, сабил,— деди чол ва деразадан ташқарига қараб қўйди,— болам, ўрнингизни солиб берай. Мен ҳаливери ётмайман. Сиз дам олинг.

Жала ўлгур тоза ҳам жонимни олиб қўйган эканми:

— Майли, ота,— дея қолдим.

Бир уйғонганимда чол ухламаган эди. Нима бало бўлиб яна кўзим илинибди-ю, ўликдай қотибман-қолибман. Орадан қанча ўтганини билмайман. От туёғининг дупур-дупури, аёл кишининг жаранглаган товушидан уйғониб кетиб, бошимни кўтарган эдим, ичкарига чол кирди.

— Болам, уйғотиб юбордимми сизни.

— Йўқ, йўқ ота, ўзим ҳам энди турмоқчи эдим.

— Директор келган экан,— деди чол,— кўприк

тузалибди. Тунда бир йўловчи ўтган эди, шу олдингизга келдими, йўқми, деб хавотир олган экан, йўқ, хотиржам бўлиб кетди.

Деразадан ташқарига қарадим. Оқариб қолган чўл этагида қорайиб бир нуқта кўринди-ю, шу заҳоти уфққа сингиб кетди. Кўп ўтмай деразанинг тагидан бир-бирини қувишиб икки қизалоқ ўтди. Уларнинг қўнғироқдек кулгиси буткул уйқумни қочириб юборди. Урнимдан туриб ташқарига чиқдим.

Ҳаво очиқ эди. Мовий кўкда фақат битта хирагина юлдуз учай-учай деб турибди. Жуда олисда, чўл гардишида худди гугурт қутисидек бўлиб машина ўрма-лаб ўтди. Қизалоқлар ўша томонга қараб борарди. Уларнинг орқасидан беихтиёр қараб қолдим: беташвиш, беозор, шод, бодалик. Шу бодалик деб, одамларнинг чўл довулларига қалқон бўлиб тунни тонгга улаб чиққанидан бу қизалоқлар хабардормикан.

А Ж И Н А Л А Р

(ОТАМНИНГ ҲИКОЯСИ)

Чойдан сўнг Наби билан Эшакни ҳайдаб сойга кетдик.

Қирғоқда шохлари ҳар томонга тарвақайлаб кетган қари тол бор. Бу ер Наби билан менинг учрашадиган жойимиз. Агар бирортамиз уйда бўлмасак, албатта шу ерда бўламиз. Ўтган ёз толнинг танасига ёпиштириб кичкинагина супача ҳам ясаганмиз. Эшакни ўтга қўйиб супачага келиб ўтирдик.

— Боягини кимдан эшитдинг, — сўрадим секин.

— Ҳеч кимга айтмайсанми?

— Йўқ, ўлибманми айтиб.

— Кеча отамнинг олдига бир киши келди, — деди Наби менга яқин сурилиб. — Қоронғи бўлгани учун юзини яхшилаб кўролмадим. Анчагача гаплашиб ўтиришди. Мени уйғоқми ё йўқми, деб туртиб ҳам кўришди. Мен бўлсам кўрпадан қулоғимни чиқариб, миқ этмай ётавердим. Бояги киши отамга: «Шарифбой — қулоқ, тезда бунақалар йўқ бўлади», деди. Иннайкейин, шунга ўхшаш гапларни кўп гапирди. Кета туриб: «Босмачилар хўпам таъзирини еди, иккинчи бунақа беадабгарчилик қилишмайди, фақат шуниси ёмон

бўлдики, қўрбоши қочди, қўлга тушира олмадик» деди.

— Кўз-қулоқ бўлинг, албатта, узоққа кетолмаган, шу яқин-орада бойларнинг паноҳида жон сақлаб юрган бўлса керак. Бирон гап бўлгудек бўлса, хабар қилинг, ўша ерда учрашамиз,— деди.

Буни эшитиб оғзим очилиб қолди. Кутилмаган гаплар. Қўрбоши қаерда экан-а? Бутунлай қочган бўлса-я.

Иккаламиз ҳам хаёл суриб анчагача сойга тикилиб ўтирдик.

— Менга қара,— деди бирдан Наби липпасидан латтага ўралган иккита қармоқни олиб,— эртага шу ерда балиқ тутсакчи. Ғуж-ғуж-а.

— Бўпти.

Кечга томон уйга қайтдим. Отам энди даладан қайтиб, декчага олов ёқаётган экан.

— Қаёқда юрибсан, Наби қани? Дадаси қидириб юрувди.

— Сойда эшакни ўтлатдик.

Овқатдан сўнг қалин қилиб уйиб қўйилган бедага шолчани ёзиб жимгина ётақолдим.

Эртасига кечқурун Наби билан яна сой бўйига балиқ тутгани келдик.

Наби катта тошга чиқиб олди. Мен сойнинг нариги томонига ўтмоқчи бўлдим-у, қўрқдим. У томон кўз илғамас қир, қирнинг қоқ ўртасида эса ташландиқ уй бор, уни ажинахона дейишади. Ўзи бир томонга қийшайган, кўрсангиз, ҳозир йиқилиб тушади дейсиз. Аммо қаттиқ сел, бўрон ҳам битта гуваласини бузолмаган. Уни ажиналар ушлаб туради, дейишади. Ҳатто катталар ҳам олдига яқинлашгани қўрқишади...

— Нимани ўйлаб қолдинг,— менга қараб қичқирди Наби. — Ке бу ёққа, бу ерда жой бор.

Бўшашиб Набининг ёнига чиқдим, иккаламиз ҳам сув бетида қалқиб юрган қармоқдан кўз узмай, анчагача жим ўтирдик.

Ҳадемай тоғ ортидан қалқиб ой чиқди. Атроф худди тонготар пайтидай ғира-шира ёришди. Қир томондан шамол турди. Олис-олис қишлоқлардан итларнинг ҳуриши, сойнинг тошдан-тошга сапчиб шувиллашидан юрагим алланечук увишиб кетди.

— Наби, кетсак бўларди,— дедим,— жуда кеч бўлиб қолди.

— Вой сени қара-ю, битта ҳам тутмай-а?!

— Қўрқаётганинг йўқми?

— Нимадан?

Мен қир томонга ишора қилиб қўйдим.

— Сени қара-ю,— Наби хахолаб кулиб юборди. — Шундан ҳам... и... и.. жим... ана, ана, яқинлашяпти... Э, орқага қайтди. Илинай девди-я, ҳуркитиб юбордик. Шундан ҳам қўрқиб ўтирибсанми, ўнта ажина бўлса ҳам қўрқмайман. Ўтган йили жуда қизиқ бўлган, биласанми... мен... мен... мен...

Наби жим бўлиб қолди. Ҳатто қармоғини сувга тушириб юборди. Оғзини очиб, сойнинг нариги томонига бақрайганича қотиб қолди.

— Наби, сенга нима бўлди? Нега индамайсан? Наби! Наби!

— А... а... ж...

Наби титроқ қўллари билан биқинимга турта бошлади.

Мен у кўрсатган томонга қарадим. Қарадим-у, «дод» деб юбордим. Аммо овозим чиқмади...

Ажинахонада алланарса йилт этиб ёниб, ўчди... Бир оздан сўнг бўғот орасидан ингичка кўкимтир тутун буралиб осмонга кўтарилди...

Орадан анча вақт ўтгач, бирдан қочиб қолиш

эсимга тушди. Дик этиб ўрнимдан турдим, қармоқни ташлаб орқамга қарамай югурдим. Қай томонга кетаётганимни ўзим ҳам билмайман. Иккита тор кўчадан ўтиб, пастак пахса девор олдидан чиқдим. Лип этиб девордан ошиб нотаниш бир боққа тушдим. Орқамдан Набининг овози эшитилди.

— Тўхта, Адҳам.

Тўхтаб, унинг етиб келишини кутиб турдим. У ҳаллослаб деворга тирмашиб чиқа бошлади. Қўлидан ушлаб зўрға пастга тушдим.

Бир оғилхонага кўзим тушди. Секин эшигини очиб ичкари кириб, бурчакка бориб биқиниб ўтирдик.

— Эрталабгача уйга кетолмасанг-а?

У худди йиғлаётгандек бир-икки бурнини тортиб қўйди. Секин эшикдан бошимни чиқариб ташқарига қарадим. Ойдин бўлганидан ҳамма ёқ кафтдек кўзга ташланиб турарди.

Четдаги катта тутда иккита от боғлоғлиқ турибди. Сал нарида ўнтача эшак ўтлаб юрибди. Ҳар бирининг устига босиб пичан ортилган. Ариқдан кимдир энгашиб сув оляпти.

— Наби,—дедим бир оз ўзимга келгач, унинг ёнига бориб ўтираётиб.—Қаерда эканлигимизни биласанми?

— Йў-ў-ўқ.

— Бойнинг майдонида.

— А... йўғ-э, ҳазилингни қўйсанг-чи.

— Ишонмасанг, ўзинг қара. Бойнинг гаранг хизматкори бор-ку, ўша боғда юрибди.

— Холми?—деб Наби ўрнидан туриб кетди. — Юр қочамиз. Бултур бой қулоғимдан чўзганда, ўша қўлимни ушлаб турган,—деди жон ҳолатда.

Аста ташқарига чиқдик. Девор ёқалаб энгашиб кетаётган эдик, оёқ шарпаси эшитилди. Орқага ўги-

рилдим-у, деворга суяниб қолдим. Биздан ўн беш қадамча нарида худди осмондан тушгандай бир киши турарди.

Мен уни дарров танидим. Бу — бой ота эди. Қочишнинг иложи йўқ. У ёқ-бу ёққа қарай бошлаган эдим, ариқ бўйидаги тутга кўзим тушиб қолди. Наби билан иккаламиз лип этиб унга чиқиб олдик.

Бой кимнидир сўкар эди:

— Хароми, ҳали ҳам пичанни элтиб бермадингми! — Бой эшакларни қозиқдан чиқариб, бирини иккинчисига, иккинчисини учинчисига, учинчисини тўртинчисига боғлай бошлади. — Отлар очдан ўлди-ку.

Хол ниманидир тўнғиллаб сувга кела бошлади. Биз қўрққанимиздан бир-биримизнинг пинжимизга кириб кетгудек бўлиб, шохни чангаллаб ўтирардик.

...Боғдан чиқиб, уйга яқинлашганимизда кўча бошидан иккита от ўқдек учиб ўтиб кетди. Алла қаерда эшак ҳангради.

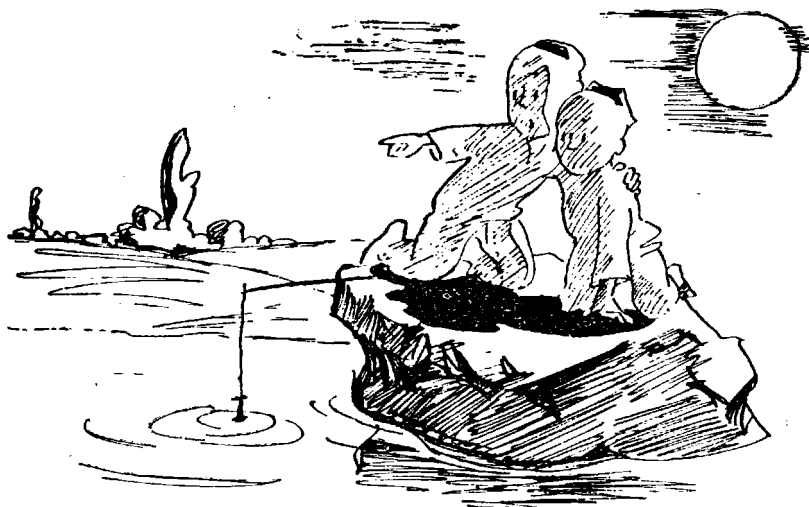
Шундан сўнг сой томонга бормайдиган бўлдик.

Наби ҳам бир неча кун кўринмай кетди. Кейин билсам, ўшандан бери бетоб экан. Бир куни кечқурун дадам билан уни кўргани бордим. Наби чайла ёнида, декчага олов ёқаётган эди.

— Наби...— деб юбордим ўзимни тутолмай. У ялт этиб менга қаради. Қучоқлашиб кўришдик, кейин анчагача бир-биримизга тикилиб ўтирдик. У анча озиб қолибди. Доим кулиб турувчи кичкина кўзлари киртайган, ёноқлари бўртиб чиқибди. Қарашлари ҳам худди беҳосдан чўчиган кишиникидек ғалати. Ингичка, ориқ қўллари эса ўз-ўзидан титрарди.

— Ўшандан берими?— деб сўрадим ерга қараб. У «ҳа» дегандай бошини қимирлатиб қўйди.

Шақиллаб қайнаб кетган қумғонни олиб, отам билан Қарим амаким ўтирган полиз бошидаги супага

томон кетдик. Супага яқинлашганимизда, биз томонга орқасини ўгириб ўтирган чарм камзулли нотаниш кишига кўзим тушди. У отам билан Қарим амакимга ниманидир зўр бериб тушунтирарди.

— Ким бу, Наби?— деб сўрадим.

Набининг гапича, бу одам бир марта уларникига келиб, Шарифбойни қулоқ деган киши экан.

— Қачон уникига борувдингиз?— деб сўраб қолди бояги киши отамга ўгирилиб.

— Уч кун бўлди чамамда,— деди отам,— бой қўярда-қўймай олиб кетди. Нима гап экан деб борсам, оғилхонага олиб кириб:

— Шу отларимга тақа қоқиб берасан,— деб туриб олди.

— Бунда гап бор,— деди бирдан отамнинг гапини бўлиб, чарм камзулли киши. — От худди ўшаларга керак бўлган. Ишонаверинг. Демак, қўрбоши шу яқин орада бўлиши керак...

Мен дарров бойнинг тунги, хизматкорини ҳақорат қилгандаги сўзларини эсладим.

— Тўғри,— гапга аралашди Набининг отаси,— сой бўйидаги туёқ изларига қараганда, улар шу яқин орада. Бундан ташқари, хизматкорнинг ўлими-чи?

— Қайси хизматкор,— чўчиб сўради отам.

— Қар-чи, Хол.— Тушунтира бошлади нотаниш киши;— кеча ўлигини сойдан тутиб олишибди. Пешинда кўмдик шўрликни. Изини йўқотмоқчи бўлган аблаҳ.

— Вой, Холни-я,— деб юборганимни сезмай қолибман. Супадагилар ялт этиб менга ўгирилишди.

— Кел, у ерда нима қилиб ўтирибсан? Танишинг,— деди отам нотаниш кишига ўгирилиб,— ўғлим бўлади.

— Қани, қани, йигитча, бу ёққа кел-чи,— деди у ёнидан жой бериб. — Ўртоғингни балиқ овига олиб бориб, касал қилиб келибсан-да.

— Сиз буни қаердан биласиз?— деб сўрадим бошимни кўтариб,— ўшанда уни ажина қувлади.

Ўтирганлар кулиб юборишди. Мен бирон беҳуда гап айтиб қўймадиммикан, деб жуда уялиб кетдим.

— Ана холос,— деди бояги киши,— пионер бўла туриб ажинага ишониб ўтирсанг, бу қандоқ бўлди-а?

— Ахир... ахир, қирда... ажиналарни... олов ёқилганини ҳам, тутун чиққанини ҳам ўз кўзимиз билан кўрдик, тўғрими, Наби?

— Нима, нима? Қечаси-я?..

— Ҳа...

Чарм камзулли киши қўлларимни ушлаб олди:

— Ҳозир... бизни ўша ерга бошлаб бора оласанми?— буни эшитиб юрагим орқамга тортиб кетди. Наби бўлса бўзрайганча супага ўтириб қолди.

— Қўрқма, ўғлим, бирга борамиз,— далда бера бошлади отам. — Шундайми, ўртоқ Қодиров?

— Албатта...

Йўлга чиқдик. Наби билан иккаламиз уларни қирғоқдаги супачага бошлаб келдик. Қодиров катта тошга чиқди. Қамзулининг ичида осилиб турган дурбинни олиб қирга қаради. Ҳамма ёқ жимжит. Енгил шабада турди. Хиёл ўтмай узоқдан отларнинг кишнаши, одамларнинг гўнғир-гўнғир товушлари эшитилди.

— Шу ерда, аблаҳлар,— деди ҳаяжонланиб Қодиров. — Ҳозир яқинлашиб бўлмайди. Ҳаммаси уйғоқ. Кундузи ухлашса керак. Тонгда қўлга оламиз.

— Ажиналарни-я?— Кўзларим катта-катта очилиб кетди. Отамнинг қўлидан маҳкам ушлаб олдим. — Юринг, кетамиз, юринг.

— Қўрқма, ўғлим, ажиналарни ушлаймиз,— деди Қодиров. У эркалаб елкамга бир-икки уриб қўйди. Сўнг отамга жиддий:

— Сиз шу ердан жилманг,— деб тайинлади. — Кўз-қулоқ бўлиб туринг, хўпми? Мен тонггача йигитларни бошлаб келаман.

Тонготар пайтида Қодиров бошлиқ ўнтача отлиқ қизил аскар келди. Улар сойнинг саёз жойидан оҳиста ўтиб, ажинахонани ўраб олишди. Бирпасда қийчув бошланди, ўқ товушлари эшитилди. Қимдир қаттиқ қичқирди. Бир оздан сўнг, худди сув қуйгандек, яна ҳамма ёқ жимжит бўлиб қолди.

Орадан ярим соат ўтар-ўтмас икки отлиқ бизнинг олдимизга келди, уларни Қодиров юборибди. Бизни отларга мингаштириб, сойдан олиб ўтишди.

— Қани, йигитчалар, ажиналарни кўрасизларми?— деди Қодиров ажинахонага бошлаб,— юравринглар, юравринглар.

Қўрқа-писа ичкарига кирдик. Девор олдида олти-та саллали киши қўлини осмонга кўтариб турарди. Уйнинг бурчагида эса улардан тортиб олинган қурол-аслаҳалар.

— Вой, бой ота-ку,— қичқириб юборди Наби.

Ҳақиқатан ҳам бир кўзини қора латта билан боғлаб олган, семиз, баҳайбат қўрбошининг ёнида бой ота ўтирарди: у Наби билан менга ер остидан ўқрайиб қўйди.

— Хўш, энди ажинадан қўрқмайсизми?— деб сўради Қодиров.

— Йўқ,— деб жавоб бердик.

Бир оздан сўнг босмачиларнинг қўлларини орқаларига боғлаб, ҳайдаб кетишди. Биз отлиқ аскарларни анча ергача кузатиб қўйдик.

Г И Л О С

Шахло мактабдан келаётиб ҳайрон бўлди. Ҳар куни жим-жит кўчада бугун одам кўп эди. Ҳаманинг қўлида кетмон, бел. Биров ариқ тозалайди, биров кўчат экади. Шахло бирпас томоша қилиб турди-да, югуриб уйга келди.

— Буви, ҳо буви, қанисиз?

Бувиси айвонда хамир қораётган эди. Шахлонинг товушини эшитиб, ойнадан бошини чиқарди.

— Ҳа, болам?

— Нега уйда ўтирибсиз?

— Уйда ўтирмай нима қилай?

— Кўчага чиқмайсизми?

Бувиси ажабланди.

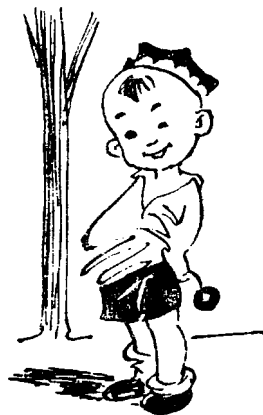
— Вой болам, сенга нима бўлди?! Кўчада нима қиламан.

— Ҳамма кўчада-ку!

— Нима қилишяпти?

— Дарахт экишяпти.

— Бундоғ демайсанми, — деди бувиси хамирли қўлини бир-бирига ишқалаб, бир оз энгашди-да, осмонга қаради. Эрталабки ёмғирдан сўнг ғуборсиз ос-

монда қуёш чарақлаб турибди. Битта-яримта тош отди шекилли, ўриқдан бир гала чумчуқ гур этиб кўтарилди. Тумшуғига хашак илиб олган қалдирғоч айвон пештоқига келиб қўнди. Олис-олисида турналарнинг «куре-куре»си эшитилди.

— Ҳадемай ялпиз ҳам кўкаради, ялпиз сомса қилиб бераман,— деди бувиси Шаҳлога. — Бу йил ўзи ҳар йилгидан эрта келди.

— Нима, буви?

— Баҳор-де, болам.

— Қачон келди?!— деди Шаҳло ўпкалаб. — Нега менга айтмадингиз?

Бувиси ўзини тутолмай кулиб юборди.

— Ўзим ҳам билмай қопман, болам. Кечаси кепти. Билсам, дарров сени ҳам уйғотардим.

— Дадам билдиларми?

— Йўқ, даданг билмаган кўринади. Бўлмаса, кўчадаги амакиларингга ўхшаб дарров кўчат обкеб экарди. Ким баҳорни яхши кўрса, ўша кўчат экади.

Бувиси Шаҳлони айвонга олиб кириб, пиёлага сут қуйди-да нон ясай бошлади. Шаҳло индамай анчагача ҳовлига қараб ўтирди.

— Буви,— деди оғзидан бармоғини олиб,— сиз баҳорни яхши кўрасизми?

— Бўлмаса-чи! Баҳорни ким яхши кўрмас экан. Ҳамма яхши кўради. Мен ҳам, ойинг ҳам, даданг ҳам, сен ҳам,— бувиси Шаҳлога ўгирилиб ҳайрон қолди,— вой, нега сутингни совутиб ўтирибсан.

— Менга анавини олиб беринг,— деди Шаҳло лунжини осилтириб,— ҳозир олиб беринг.

Бувиси тушунмади. Шаҳло қўл чўзган томонга қараб яна ажабланди.

— Нимани, болам?

— Анув дарахтни,— деди Шаҳло.

— Қўй, болам, уни ўтган йили даданг бир ўртоғиникидан олиб келган-а. Ҳадемай гуллаб, гилос қилиб беради.

Шаҳлонинг ўжарлиги тутиб кетди.

— Керакмас, ҳозир олиб берасиз.

— Вой, ростдан айтяпсанми, нима қиласан уни?

— Кўчага экаман!— деди Шаҳло кўзларига ёш олиб,— бўлмаса, Шаҳлоларникида ҳечким баҳорни яхши кўрмас экан, дейишади.

Бу гап бувисига қаттиқ таъсир қилди. У уюшиб қолган тиззаларини уқалай-уқалай ўрнидан турди-да, Шаҳлони бағрига маҳкам босиб у юзидан-бу юзидан ўпди.

— Майли, болам,— деди бувиси,— бир парча ҳовлини ҳар қаричида кўчат, тиқилиб кетди ўзи. Бир нарса эки, эл ҳам наф кўрсин, олақол, дадангга ўзим жавобини қиламан.

Бувиси ҳовлига тушди. Шаҳло қувончини ичига яширолмайдик этиб ўрнидан турди-да, кичкина куракчасини судраб кўчага чиқиб кетди. Ариқ бўйини ўйиб чуқурча қазиди. Ичкарига кирганда бувиси кўчатни кўчириб қўйган эди.

* * *

Орадан тўрт йил ўтди. Мана ҳозир Шаҳло еттинчи синфда. Болалалигида эккан ўша ниҳол жой кунгак бўлгани учунми, гуркираб ўсди. «Ҳовлида сиқилиб ётган экан-да», дерди бувиси ҳар кўрганда завқи келиб. Дадаси ҳам мамнун эди. Бешинчи йилга ўтганда гилос бир дона нишона қилди. Шаҳло тоза пишсин деб, маҳалладаги болаларни йўлатмай юрган эди, бир куни жуда қизиқ бўлди: Шаҳло деразанинг олдида дарс тайёрлаб ўтирган эди. Кўчанинг нариги

бетида ойиси билан келаётган бир бола кўм-кўк барглар орасида кўз қамаштириб, қип-қизариб турган гилосни кўрди-ю, ойисининг қўлидан чиқиб югурганча кўчанинг бу бетига ўтди. Гилосга тирмашди. Бироқ бўйи етмади.

— Вой, буви!— деб юборди Шахло ўрнидан туриб. Айвонда нимадир қилаётган бувиси ажабланиб уйга кирганда Шахлонинг рангги оппоқ оқариб кетганди. У кўчадан кўз узмасди.

— Қаранг, буви,—деди пичирлаб.

Бувиси ташқарига қаради-ю, дарров тушунди. Шахло деразадан бошини чиқариб болага ҳай-ҳайламоқчи эди, бувиси тўхтатди.

— Қўй, болам, ўшани насибаси экан.

Бола қўлларини тирнаб бўлса ҳам тирмаша-тирмаша охири гилосни узиб олди. Шахлога ўгирилиб, хурсанд жилмайди ва гилосни оғзига солди-ю, шу заҳоти

кўчанинг бошига етиб қолган ойисининг кетидан чопиб кетди. Шаҳло деразадан бошини чиқариб бола-нинг кетидан қараб қолди. Унинг муғамбирона жилмайишини ўйлаб Шаҳло негадир бир энтикди-да, ўзини туюлмайд кулиб қўйди.

У хурсанд эди. Аммо нега хурсандлигини ҳали ўзи ҳам аниқ билмасди.

ТЎҒРИ ГАП ЯХШИ ЭКАН

Бугунги уйга берилган масала шунақа қийин эканми ё дарсда яхши тушуниб олмаганманми, роса бош қотирсам ҳам жавобига тўғри чиқаролмадим. Диққатим ошиб яна бир уриниб кўрдим, йўқ, бўлмади. Қайтага чалкашиб каллам ғовлаб кетди. Кейин ишларман, деб она тилини қўлга олсам, ҳадеб масала эсимга тушиб, кўнглимни ғаш қилаверди. Бор-е, дедим-да, коптокни қўлтиқлаб кўчага чиқдим. Ҳеч ким йўқ. Кўчанинг у бошидан-бу бошига копток тепавериб зерикдим. Битта-яримта шерик топай деб нариги маҳаллага ўтсам, у ерда ҳам болалар кўринмади. Ҳафсалам пир бўлиб қайтиб келаётган эдим, муюлишдаги эшикдан кичкина бир қиз бола чиқиб қолди. Шунисига ҳам суюниб:

— Бери кел,— дедим дарров.

Қизча бармоғини оғзига солиб ағрайиб турди-да, қўлимдаги коптокни кўриб, олдимга югуриб келди.

— Отинг нима?— дедим.

— Раъно.

— Бу ерда нима қилиб юрибсан?

— Меҳмонга келганман.

— Оббо меҳмон-е!— дедим. Гапим жуда ёқиб кетти шекилли, қизча оғзининг таноби қочиб илжайди. Энди мақсадга ўтсам бўлаверади дедим-у, эркалаган бўлиб бошини битта силаб ҳам қўйдим. Йўлкадан икки дона гишт кўчириб йўлнинг икки четига тиккайтириб қўйдим.

— Манави дарвоза!— дедим. Қизча яна бармогини оғзига солиб бақрайиб турган эди:

— Тушундингми?— дедим елкасига туртиб.

— Ҳа.

— Яхши. Қани ўртага тур,— дедим коптокни қўлимга олиб,— ҳа, нега қараб турибсан?

— Эшиги қани буни?

— Вой, эшиги сен-да!

Қизча кўзларини пир-пир учуриб менга ваҳима билан қаради-ю, орқасига қарамай қочиб қолди. Жон ҳолатда кетидан қувдим. Эшикнинг олдидан аранг тутиб келиб дарвозага турғизиб қўйдим. Куйиб-пишиб ўн беш минут футбол нималигини тушунтирганимдан кейин бир оз ўйнагани рози бўлди. Шимнинг почасини қайириб олиб, коптокни тепа кетдим. Копток қизнинг бир у ёнидан дарвозага киради, бир бу ёнидан. Эси паст қиз коптокни ушлаш ўрнига чўнқайиб олиб, қўллари билан юзини яширади. Шундай бўлса ҳам ўйинга қизиқиб кетиб: «дунёда дарслардан ашула-ю, ўйиндан футбол бўлса», дейман ўзимга-ўзим. Бир маҳал коптокни дарвозага яқинроқ келтириб красницкийчасига бир тепган эдим, аҳмоқ копток чўққайиб ўтирган қизчани ўзи билан бирга юмалатиб дарвозага олиб кириб кетса бўладими. Қизча чинқириб юборди. Мен орқамга қарамай қочдим. Уйга етиб келиб ҳам анчагача қўрқиб ўтирдим. Назаримда худди кўча эшикдан қизчанинг ота-онаси кириб келаётгандай бўлаверди. Шу қуни на масала ечолдим, на она тилини

қўлимга ололдим. Бунинг устига кечаси билан тиканга думалагандай бўлиб чиқдим. Эрталабга яқин туш ҳам кўрибман: қўшни маҳалланинг кўчасида бир таллай нотаниш болалар билан футбол ўйнаётган эмишман. Бир маҳал шундоқ дарвозанинг олдига келиб қолган тўпни тепаман десам, ўнг оёғим йўқ бўлиб қолганмиш. Қизча бўлса ариқ бўйидаги чинорнинг учига чиқиб олиб, ҳадеб менга тилини кўрсатармиш.

Эртасига қовоқларим шишиб, мактабга келганимда аллақачон дарс бошланган эди. Рухсат сўраб синфга киришим билан:

— Уй вазифанг тайёрни?— деб сўраб қолди арифметика ўқитувчимиз Гулом ака.

— Йўқ,— дедим гулдираб.

Орқада ўтирган болалардан бири пиқ этиб кулди. Кимдир кесатиб чуқур хўрсинди. Синфдагилар-

нинг икки кўзи менда эди. Бунинг устига Ғулом ака ўрнидан туриб шундоқ рўпарамга келди-да;

— Хўш, сабаби борми?— деб сўради. Довдираб қолиб:

— Албатта бор,— дедим. Аммо нима деб баҳона қилишни ўйлаб ҳам кўрмаган эдим.

— Қани, қани, эшитайлик-чи?— деди Ғулом ака.

Папкамни бир у қўлтиғимга оламан, бир бу қўлтиғимга оламан, қани бирор нарса деб тилим айлана қолса. Ниҳоят ғулдирай-ғулдирай:

— Шунақа бўлиб қолди, Ғулом ака,— дедим,— дарс тайёрлаб ўтирган эдим. Кўчада биров чинқирди. Деразани очиб қарасам, барзангидай бола кичкина бир қизчани копток билан уриб йиқитиб юборган экан. Ёш болани урадиган сенмисан, деб отилиб чиқдим-у, кетидан қувиб кетдим.

Ёлғон ҳам ёғдек оқиб келавераркан, киши иста-са. Хийла ўзимни тутиб олиб, энди бу ёғини ўйлаб топай дедим-да, секин болаларга қарасам, ҳаммаси оғзини очиб ўтирибди.

— Шунақа,— дедим,— кетидан қувлаб кетавердим, кетавердим, йўқ, ахир қўлга туширдим. Ўзи ҳам менга иккита келадиган бола экан. Қўлини орқасига қайириб тўппа-тўғри мактабга олиб бордим. Шу билан овора бўлиб кетиб... масалани ишлаш эсимдан чиқиб қопти.

Ғулом ака негадир бошини чайқаб қўйди-да, ўтир, дегандай ишора қилди. Ўтиришим билан Шокир партанинг тагидан қўлимни маҳкам қисиб «қойилман», деб қўйди.

Қўнғироқ чалиниши билан болалар мени дув этиб ўраб олишди. Шокир бўлса, жон-ҳолимга қўймай, ҳаммасини деворий газетага ёзиб берасан, деб туриб олди. Эртасига дарсдан кейин эса қўлимдан

судраб отряд оталиққа олган боғчага олиб бораман деган эди, кўнмадим.

— Бекор айтибсан,— деди Шокир ўжарлик қилиб,— биз бугун «Пионер—кичкинтойларнинг ҳимоячиси» деган темада сбор ўтказмоқчимиз. Гапириб берасан!

Болаларни, қолаверса ялиниб-ёлвораётган Шокирни кўзим қиймай майли деяқолдим.

Боғчадагилар бизни тантана билан кутиб олишди. Ҳали хаёлимни бир жойга тўплаб улгурмаган ҳам эдим, Шокир менга сўз берди. Бир маҳал чурвақаларнинг ўртасига турволиб роса қизишиб гапираётган эдим, кимдир чийиллаб: «вой, катта одам ҳам ёлғон гапирадими», деса-я! Қарасам, чап кўзи кўмкўк мўматалоқ бўлиб кетган ўша дарвозабон қизча болалардан ажралиб менга қараб келяпти.

Деразадан тушиб қочдимми, эшикданми, билмайман. Йиғламоқдан бери бўлиб уйга югуриб борарканман, эртага нима дейман, Фулом аканинг кўзига қандоқ қарайман, деб ўйлардим. Асли бошга қилич келса ҳам тўғри гапирган яхши экан.

МЕН ВА ЎРТОҒИМ

Соли иккаламиз мактабдан чиқиб келаётган эдик. Бирдан жинилиги тутиб, дўппимни олиб қочди. Кетидан қувиб кетдим. Менга қараганда Соли анча чаққон ва абжир эди. Тойчоқдек ирғишлаб дам кўчанинг у бетига ўтади, дам бу бетига. Менинг етиб келишимни жўртага кутади-да, ушлай деганимда тутқич бермай яна қочади. Бир маҳал кўчанинг ўртасида туриб дўппини осмонга отди. Мен ҳаллослаб етиб келдим. Иккаламиз осмондан кўз олмай ўлжага шайланган бургутдек энди дўппига чанг соламиз деб турган эдик, муйилишдан самосвал машина чиқиб қолди. Йўлқадан ўтиб бораётган бир аёл жон ҳолатда қочинглар, деб қичқирди. Мен у томонга, Соли бу томонга қочиб улгурган бўлсак ҳам шофёр шошиб қолди. Машинани тўхтатаман деб чапга бурган эди, кўлмакдаги сувни сачратиб юборди. Аёл негадир вой деди-ю, қўллари билан юзини бекитиб олди. Шофёр машинани тўхта-тиб, пастга тушди.

Нима гап деб, йўловчилар тўхтади. Мен лип этиб машинанинг орқасига ўтдим-да, ўзимни жин кўчага урдим. Оёғимни қўлимга олиб чопяпман-у, назарим-

да биров гарданимдан чангаллаётгандай дам-бадам орқамга қарайман. Бахтимга ҳеч ким йўқ. Бир неча кўчани айланиб уйимизнинг орқасидаги майдончага чиқсам, Соли садақайрағоч тагидаги майсада ёнбошлаб ётибди.

— Қойилман-эй,— деди ўрнидан туриб,— нима бало, кармисан. Қоч дейман, қани эшитсанг. Қўлга тушиб кетдинг, деб ўтирган эдим. Ҳеч ким қувдими?

— Йўқ,— дедим секин ёнига чўккалаб. Оёқ-қўлим ҳали ҳам дир-дир титрар эди. Солига қараб ўзимни бир оз босиб олдим. У ҳеч нарса бўлмагандек бепарво эди. Папкасини бошига ёстиқ қилиб яна майсага чўзиларкан:

— Хўп қутулибсан-да,— деди,— бўлмаса шофёрдан бир шапалоқ ердинг. Дўппи қани?

— Сенда! — дедим.

Соли негадир юзимга узоқ қараб турди-да:

— Эсинг жойидами? — деб кулди.

— Ҳа?!

— Мен қочганда дўппинг осмонда эди-ку!

— Ҳазилингни қўй,— дедим.

— Э, бор-ей,— Соли менга қараб қўл силтади.— Ишонмасанг, ана, папкани тит, чўнтагимни қара.

Бўшашиб кетдим. Тамом, расво бўлдим. Ўша ерда қолгани аниқ. Ўзимники бўлса майли эди. Дўппи укамники эди... Бундан Солининг хабари бор. Зўрлаб кийдирган ҳам ўзи. Эрталаб чой ичиб бўлишим билан ҳовлиқиб чиқди-да, бозорнинг оғзига тир очилибди, томоша қиламиз, деб шоширди. Ҳа, майли, деб кийиндим, қарасам, дўппим йўқ. Қидирай деб, уйга кириб кетаётган эдим, Соли кечикамиз деб, укамнинг янги дўпписини қозикдан олди-да, ейилиб қолмайди, деб бошимга илди.

Бирдан тутоқиб кетдим.

— Нима қиламан энди, хўш?

— Қўявер,— деди Соли бепарво,— бош омон бўлса, дўппи топилади.

— Хўш, укамчи!

— Нима уканг.

— Сўраса нима дейман.

— Ие, шунга ташвишми?— деди Соли ва хиринглаб кула бошлади;— хўп десанг, болохонада эски шляпа бор. Дадамники. Бераман. Уканг маҳалладаги чурвақаларнинг ҳавасини келтириб кийиб юради.

— Ўзинг кий!

— Ҳа, эй,— деди Соли кўзлари ола-кула бўлиб,— нега бақирасан. Ҳазилни биласанми?

— Сен биласан,— дедим жаҳлим чиқиб,— сен биласан! Ҳазилингни деб машина тагига кириб кетишимизга оз қолди. Бир бечора аёл яхшилик қиламан деб, яп-янги атлас қўйлаги, қўлидаги сирен гули жиққа лой бўлди. Гулни битта-яримта касалга олиб кетаётган бўлса керак.

— Нима, жўрттага қилибманми?— деди Соли қоғоғини солиб. У аёлнинг қўйлаги лой бўлганидан беҳабар, шошилишда ҳатто қўлидаги гулни ҳам кўрмаган бўлса керак. Соли тиззаларини маҳкам қучоқлаб негадир хаёл суриб қолди. Мен ундан ҳали ҳам хафа эдим. Тоза таъзирини бермоқчи эдим-у, бироқ хомушлиги учун индамадим. Соли анчадан кейин бир нима демоқчи бўлиб менга ўгирилди. Негадир дик этиб ўрнидан турди-да:

— Юр,— деди,— кетдик.

Соли олдинда, мен эса орқада судралиб кетяпман. Солининг бояги шўхлигидан асар ҳам йўқ. Шунча йўл юриб бир оғиз ҳам гапирмади. Уйига етганимизда эса индамай кириб кетди. Фақат шундагина дўп-

пимни йўқолганлиги роса алам қилди менга. Унга нима, кирди-кетди. Мен эса эшикнинг олдида юрагимни ховучлаб турибман. Эшикдан ҳовлига қарасам, ҳеч ким йўқ.

Секин ичкарига кирдим. Дархонага ўтдим-да, эшикни ичидан қулфлаб каравотга чўзилдим. Миямдаги ваҳимали фикрларни қувай деб қўлимга китоб олдим. Бўлмади. Юрагим ғаш. Нега бунақа? Тавба. Шу битта дўппигами-а? Анҳорнинг олдидан ўтиб кетаётган эдим, шамол учириб сувга тушириб юборди, дейман, тамом. Укам ҳам, ойим ҳам, бир нарса дермиди. Шу фикр миямга келиши билан ўзимни бир оз енгил ҳис қилиб ўрнимдан турган эдим, деразани биров тақиллатди. Қарасам, Соли.

— Ҳа?— дедим.

— Бориб келдим, йўқ,— деди Соли тўнғиллаб,— битта яримта олиб кетган.

— Нимани?

— Дўппини-да!

— Эй, қўявер,— дедим.— Шу топда Солининг ўйчан кўзларига қараб, негадир раҳмим келиб кетди.— Ташвиш тортмасанг ҳам бўлади. Ҳаммадан бечора бояги аёлга қийин бўлди. Асли қуён бўлмай, шартта қолиб узр сўрасак бўларкан. Нима, сен билан мени еб қўярмиди. Қайтага суйинар эди.

— Рост айтасан,— бирдан афсусланиб деди Соли,— жўрттага қилганимиз йўқ-ку.

— Албатта,— дедим.— Аммо буни аёл билмади-да.

Соли менга қаради, мен унга. Кўзларимиз тўқнашганда ғалати фикр миямдан ўтди-ю, аммо бу шунчаки бир хаёл деб индамай турган эдим:

— Дўппини топиш энди қийин,— деди Соли,— аммо аёл дўппи эмаску-а!

— Бўлмаса-чи,— дедим.

Бу гап Солини шундай жонлантириб юбордики, ҳатто мени буткул ҳайратга солиб:

— Сен кўчада тур,— деди ҳовлиқиб,— мен гир этиб уйга кириб чиқаман.

У физиллаб кириб кетди. Ойимни ҳай-ҳайлаши билан тик турганимча ярим пиёла чой ичдим. Битта кулчани қўйнимга уриб кўчага чиққанимда, эшик олдида Соли турган экан. Қўлида бир қучоқ сирен гул. Бу ҳовлиқма уйдагини роса қийратиб чиққан шекилли, деб:

— Нима қиласан буни?— сўрадим.

— Қизиқсан-а,— деди Соли гулни иккига бўлиб,— бермаймизми?

— Вой-ей, эсингга келганини қара-я— дедим қойил қолиб,— бу гулни кўргандан кейин-чи, кечириш у ёқда турсин, дод деб юборади, мана кўрасан.

— Дод демаса ҳам майли,— деди Соли,— кўнглидан чиқарса бас. Шуниси керак. Нима дединг-а?

— Бўлмасачи!

Қўлимизда гулдаста. Кўчанинг ўртасидан боряпмиз. Ўтган ҳам қарайди, кетган ҳам. Гул ҳамманинг кўзини ўйнатади, айниқса қизларни. Бироқ катта кўчага чиқдик ҳамки қани биронта атлас кўйлакли аёл учраса! Солининг иккала кўзи чап йўлкада, меники ўнгда, ана учратамиз, мана учратамиз билан боряпмиз-у, ҳеч ким йўқ. Юриб-юриб бир маҳал курант тагидаги боғнинг олдидан чиқиб қолибмиз. Аввалига иккаламиз ҳам ажабланиб бир-биримизга қараб олдик. Қизиқ-қизиқ билан шунча юрибмиз-а, товба! Ўрдадан Сквергача қанча йўл! Ўзи ҳам оёқда оёқ қолмаганини сада остидаги скамейкага ўтирганда билдик.

— Асли кузатишга шу ер боп экан,— деди Соли,— тўрт томони очик.

— Ҳамма шу ердан ўтади,— дедим.

— Тўғри, буниси ҳам бор,— деди Соли ва бирдан ҳовлиқиб ўрнидан туриб кетди,— ана!

Соли қўли билан кўрсатган томонга қараб қувончимдан ўрнимдан туролмай қолдим. Боғнинг ўртасидаги фонтан олдида атлас кўйлакли бир қиз ўтирар эди. У сумкасининг бандини елкасидан ўтказиб олган эди. Сувнинг кокила-кокила бўлиб отилишига хаёлчан қараб ўтирар, ўтган-кетган билан ҳам, сағал нарида аргимчоқ учаётган болаларнинг қий-чуви билан ҳам иши йўқ, гўё бу ерга атайлаб мана шу фонтанни томоша қилгани келгандек, офтобда кўз олаётган сув маржонлардан нигоҳ узмасди. Ўйлаб қолдим. Ўшами ёки бошқами. Боя тоза кўрққан эканман. Афти-башараси ҳам ёдимда йўқ. Аммо кўйлаги худди шунақа атласдан эканлигини аниқ биламан. Шуниси муҳимку. Керак бўлса, дангал бориб сўраймиз-қўямиз. Аммо лекин бунга ҳам ҳожат йўқ. Ўзи ўйлаб кўрса, худди ўшалиги шундоқ ҳам кўриниб турибди. Аввало шунча

одамнинг ичида битта атлас кўйлак учради — демак ўша! Қолаверса, боғда нега ёлғиз ўзи хомуш ўтирибди, хўш?! Кўйлагига сачраган лойни офтобда қуритяпти, ҳа, худди шундоқ. Бўлмаса, нима, томоша қилгани фонтандан бўлак нарса қуриб қолибди-ми. Юрагим негадир бир орзиқиб кетди-ю:

— Уша,— дедим.

Соли шубҳалангандек қараган эди:

— Худди ўзи!— дедим ҳовлиқиб.— Бор. Бўлмаса кетиб қолади. Мен борардим-у, аммо ўзинг борганинг яхшироқ.

Соли бирдан дир-дир титраб оёқ-қўли бўшашди-ю, ўтириб қолди.

— Ҳа?— дедим.

— Менга қара,— деди Соли ранги қув ўчиб,— дўст бошига мушкул тушганда билинади, шундайми?

— Албатта.

— Бўлмаса бирга борасан,— деди Соли ялиниб,— мени ёлғиз қўйма.

— Вой-эй, сени ёлғиз қўйиб жинни бўлибманми,— дедим далда бериб. Аммо шундоқ дейишим билан менинг оёқ-қўлим ҳам Солиникидан беш баттар қалтирай бошлади,— бирга бор десанг боравераман, кўрқма. Ёқангдан бўққанда ҳам ёнингда ёнинг демай тураман.

— Юр,— деди Соли ва ўрнидан турди.

— Сен лип этиб гулни тутасан-у, узр сўрайсан,— дедим,— мен кечирақолинг опа, деб ялиниб тураман.

— Хўп,— деди Соли.

Солидан икки қадам орқароқда бораётган эдим.

Соли энди жилпанглаб қизга гул тутаётганди, қиз хаёл суриб ўтирган экан, чўчиб ўрнидан туриб кетди. Шу пайт сочлари ҳурпайган, баланд бўйли бир йигит пайдо бўлди. У қиз билан кўриша туриб, Солига ғалати бир қараб қўйган эди, Соли илжайганча қотиб қолди. Мен эса, қочолмай, худди биров орқамга тиргавуч тираб қўйгандай турган еримга михландим. Қиз йигит билан кетатуриб орқасига қаради-да, шарақлаб кулди. Пешанамдан муздек тер чиқиб кетди. Қиз қайтиб келиб Солининг қўлидаги сиреннинг битта кичкина шохини синдириб кулимсираганича тўғноғичига тақиб олди ва йигит томонга чопиб кетди. Бундан кейинги

аҳволимизни айтиб ўтирмайман. Садақайрағоч тагида газ сув бор экан, бир стакандан олиб ичаётган эдик, сувчи аёл менга тикилиб-тикилиб:

— Ҳой ука, бояги сенмисан-а?!— деса бўладими. Мен унга қарадим-у, оқ халатидан чиқиб турган атлас кўйлак ёқасини кўриб стаканни тушириб юбордим. Бечора Солининг томоғига газ сув тикилиб қолди. Эс-ҳушимизни йиғиб олгунимизча аёл ичкаридан чиқиб кўлимдан маҳкам ушлади-да, буткага судради. Соли эса орқасига қарамай қочиб қолди. Аёл мени ичкарига олиб кириб, курсига ўтқазди ва жон ҳолатда сумкасини тита бошлади. Мен ер тагидан эшикни мўлжаллаб турганимда аёл хитой қоғозга ўралган бир нарсани кўлимга тутиб:

— Ол буни,— деди,— шундай дўппини кўчага ташлаб кетадими одам. Боя машинанинг тагида қолганида ачинганимдан юзимни беркитиб олибман-а. Келиб қоларсан деб ишга кеч қолиб, кўчада роса бир соат кутибман-а!

...Кўчага чиққанимда Соли каттакон чинорнинг па-насига яшириниб мени кутиб турган экан. У дарахтнинг орқасидан чиқди ва бошимдаги дўппини кўриб, бақрайиб қолди. Мен эса хурсандлигимдан ўзимни тутолмай ҳадеб кулар эдим.

Соли бўлса бунинг сабабини тушунолмас, қуён бўлмаганида, аллақачон кўлидаги гул меникига ўхшаб сувчи аёлнинг буткасини безаб турган бўлар эди.

БАҲОНА

Дунёда бировни кутгандан ёмони борми. Кўчага чиқасан, уйга кирасан, қиладиган ишингни тайини йўқ. Бу ҳам майли. Ҳаммадан алам қиладигани шуки, бир ерга ипсиз боғланасан қоласан. Қани қимирлаб кўр-чи. Кеча ўзи ялинган-а, ҳеч қаёққа кетма, арифметикани бирга тайёрлайлик деб. Негаки, иккаламиз ҳам мана шу фандан нўноқроқмиз. Бунинг устига арифметика ўқитувчимиз Салимжон Турсунович худди ўчакишгандек ҳар куни сўрагани сўраган. Қошки индамай иккисини қўйиб қўяқолса. Унақасан, бунақасан, деб тоза жонимизни олиб қўйган. Арифметикадан Шокир ҳам, мен ҳам безиллаб қолганмиз. Тайёрлаб келиб шу одамга ўзимизни бир кўрсатиб қўймоқчи эдик, мана кун оғиб қолди ҳам, Шокирдан дарак йўқ. Бор-е, дедим-да, ўрикнинг тагига жой солиб ёнбошладим. Қўлимга энди китоб олган эдим, эшик очилиб Шокир кўринди.

— Қойил-э,— дедим,— дарс нима бўлди?
Шокир эса остонадан жилмай:

— Парво қилма,—деди қўл силтаб,— яхшиси бери кел.

— Нимага?

— Гап бор.

Шокирнинг кетидан кўчага чиқсам, эшик олдида нотаниш бир қизча турибди. У мени кўриб негандир чўчиб тушди ва кўзларини катта-катта очиб Шокирнинг панасига ўтди. Мен бу ким деб Шокирга қараган эдим, у сабр қил дегандек кўз қисди ва қизчага бир нарса деб пичирлади-да, қўлтиғимдан етаклаб уйга олиб кираркан:

— Кўрдингми,— деди маънодор илжайиб,— сен бўлсанг арифметика дейсан-а!

Мен ҳеч нарса тушунмай Шокирга бақрайиб турган эдим, Шокир қиқир-қиқир кула бошлади.

— Энди арифметикани тайёрламасанг ҳам бўлади,— деди у бирдан тўхтаб сирли товуш билан,— боғини танидингми?

— Йўқ.

— Шунақасан-да,— деди Шокир куйиниб,— одам танитайсан. Бўлмаса битта кўрганда танишинг керак эди.

— Хўш, ким экан?

— Топ. Қимга ўхшайди.

Мен ўйлаб ҳеч кимга ўхшатолмай турган эдим, Шокир ичига сиғдиrolмай:

— Салимжон Турсуновичнинг қизи,— деди.

Мен ҳангу манг бўлиб қолдим.

— Йўғ-е,— дедим анчадан сўнг аранг эс-ҳушимни бир ерга тўплаб,— нега кепти?

— Сени кўргани,— деди Шокир кесатиб,— эсинг жойидами. Нега келади. Мен ўзим топиб келдим. Кечга қолганимнинг сабаби ҳам шу. Келаётсам, ариқ бўйида бир қиз йиғлаб ўтирибди. Кўзимга иссиқ кў-

ринди-ю, олдига яқин бориб қарасам Салимжон Турсуновичга ўхшайди! Дарров миямга, боғчадан келаётган бўлса адашиб қолган, деган фикр келди. Дарров алдаб-сулдаб қўлидан етакладим. Аввалига кўнмади. Мен сенга кўзи очиб-юмиладиган қўғирчоқ олиб бераман, деганимдан кейин зўрға келди.

— Энди нима қиламиз?

— Ҳамма гап шунда-да,— деди Шокир керилиб,— ҳозир Салимжон Турсунович бошини чангаллаб ўтирибди десангчи! Балки югуриб-елиб қизини қидириб юргандир? Иккаламиз етаклаб олиб борсак кўрасан, суюнганидан юраги ёрилиб кетади. Ундан кейин дарсига кирмасанг ҳам индамайди.

Мен Шокирнинг ақл-идрокига илгари ҳам қойил қолиб юрар эдим. Аммо бу гал чин юракдан тан бердим. Гапни чўзмай:

— Юр,— дедим,— уйини биласанми?

— Йўқ,— деди Шокир ва қўлимдан ушлади,— уйини билмайман, гап бунда ҳам эмас. Бундоқ ўтир, маслаҳат бор.

Мен Шокирнинг ёнига чўккаладим.

— Хўш, айтайлик уйга олиб бордик,— деди Шокир,— дадаси албатта сен билан мени кўрганидан кейин қизидан қандай болалар экан, деб сўрайди. Шундайми?

— Шундай,— дедим.

— Хўш, қизи нима дейди?

— Нима дерди?— дедим Шокирнинг фикрига тушунолмай,— яхши болалар экан, дейди, вассалом.

— Шу халосми?

— Ҳа?!

— Бу кам,— деди Шокир шартта гапимни бўлиб,— борди-ю, дадасига ўқувчиларингиз у олиб берди, бу олиб берди, роса меҳмон қилди, деб кўпирса,

қани бир ўйлаб кўр-чи, дадасининг юраги чиқиб кетмасмикин?

— Турган гап!

— Ҳа, ана энди ўзингга келдинг,— деди Шокир,— бор бўлмаса олиб чиқ.

— Нимани?

— Фотоаппарат оламан деб йиғиб юрган пулингни-да, бўлмаса нимага меҳмон қиламиз, хўш?

Дарҳақиқат, ўйлаб кўрсам ҳозир унча-мунчанинг юзига борадиган вақт эмас экан. Дарров уйга кириб пулни олиб чиқдим-да, шартта Шокирга тутдим.

— Ма!

— Қойилман!— деди Шокир мамнунлик билан чўнтагига жойлаб,— мана энди бошлаб борсак бўлади.

Шокир шундай деб эшикка йўл олди-ю, аммо бирдан тўхтаб:

— Менга қара,— деди пичирлаб,— сен, отинг нима, кимни қизисан деб эзмачилик қилиб юрма.

— Нимага?

— Шунини ҳам тушунмайсанми,— деди Шокир,— чўчитиб юборасан. Мен ҳам атайлаб сўраганим йўқ. Юрак сезгандан кейин эзмачилик қилиб суриштириб ўтиришнинг нима кераги бор.

«Майли, ўзинг биласан», деб кетидан кўчага чиқдим.

Кетяпмиз. Қизча ўртада. Бошмолдоғини оғзига солиб бир Шокирга мўлтираб қарайди, бир менга. Нега бизни бу қадар тетик ва хурсанд бораётганимизнинг сабабини тушунолмайдиган гаранг. Майли, билмагани яхши. Бунақа нарсага ҳали унинг ақли етмайди. Унга ширин-ширин нарса бўлса бас.

Қатта кўчага чиқиб, битта мороженое олиб қизчага бердик. У ўзида йўқ мамнун эди. Қорни роса оч

-

экан, йўл-йўлакай иккита пирожки еди. Гастрономнинг олдидан ўтиб кетаётган эдик. Шокирнинг таклифи билан битта пирожное олиб чиқдим. Қизча пирожнийни бир чеккага ўтириб олиб роса туширди. Биз

кир иккаламиз аранг ўрнидан турғазиб яна ялина бошладик. Мен ғир этиб тўғридаги магазиндан қўғирчоқ олиб чиқдим. Қизча бир оз ўзига келиб қолди. Шокир вақтни бой бермай яна битта мороженое тут-қазди.

— Бу нима қилганинг,— дедим секин бошини силаб,— нега додладинг? Уйингга кетяпсан-ку!

— Уйим у ёқда эмас,— деди яна титраб-қақшаб қизча.

— Қаерда бўлмаса, айт,— деди Шокир.

— Боя олиб келган жойингизда.

Мен ялт этиб Шокирга қарадим. Шокир эса ранги ўчиб қизчанинг ёнига чўккалади.

— Сен Салимжон Турсуновичнинг қизларими-сан?

Қизча кўзларини катта очиб:

— Йў-ўқ,— деди чўзиб.

Бу гапдан оёқ-қўлим бўшашиб:

— Нега?— дедим. Қизча жавоб бермади.

Шокирнинг дами ичига тушиб кетди. Мен ҳам нима дейишимни ва нима қилишимни билмай қолдим. Қизча эса хаёлига ҳеч нарса келтирмай қўғирчоғини томоша қилиш билан банд эди.

— Нега бўлмаса ариқ бўйида йиғлаб ўтирган эдинг,— деди Шокир бирдан тутоқиб,— қани айтчи, хўш?

— Қўғирчоғим ариққа тушиб, оқиб кетганди.

Ҳаммаси аниқ эди. Бу Салимжон Турсуновичнинг қизи эмас. Шокир чолни кўриб бувам деб етаклаб келаверган, қойилман-е! Эссиз, ҳам вақт кетди, ҳам пул. Бутун вужудим қалтираб бирдан Шокирнинг ёқасидан бўғиб дўппослагим келди. Шокир эса худди сувга тушган нондек бўшашиб ўтирар эди. Менга қа-

рагани ботинолмай юзини тескари бурди ва жаҳл билан қизчанинг қўлидан қўғирчоқни юлиб олди.

— Эси паст қиз,— деди у ўшқириб,— бор, жўна!

Қизча қўрқиб бесаранжом бўлиб қолди. Кўзлари олайиб ранги қув ўчиб кетди.

— Қўй,— дедим раҳмим келиб,— қўғирчоқни қайтариб бер. Бўлар иш бўлди. Энди фойдаси йўқ.

Шокир қўғирчоқни улоқтирди. Қизча қўрқа-писа секин борди-да, тупроққа қорилган қўғирчоқни олиб этагига артди. Шокирнинг яна тортиб олишидан қўрққандай маҳкам бағрига босиб, мўлтираб тураверди.

Орқага қайтдик. Қизча орқамиздан пилдираб кел-япти. Шокир жим. Аҳён-аҳён ғулдираб сўкинади, алланима деб пичирлайди, нима деётганига қулоқ ҳам солмайман. Ўзимнинг дардим ўзимга етарли. Бироқ Шокирнинг қилиғини ўйласам ҳали ҳам ғазабим тошиб, қўлларим ўз-ўзидан мушт бўлиб тугилади. Аранг босаман ўзимни.

Муюлишдан чиққан аёл хаёлимни бўлиб юборди.

— Ҳой Раъно!— деди жон ҳолатда у.

Орқамизда қўрқа-писа келаётган қизча пилдираб олдинга ўтди ва аёлга қараб югурди. Мен тўхтаб қолдим.

— Ойиси шекилли,— дедим.

Аммо Шокирнинг гапиргудек ҳоли йўқ эди. Кўзлари пир-пираб тиззалари қалтирар, гўё аёл ёқасидан бўғадигандек саросимада эди.

— Қаёқда юрибсан,— дерди куйиниб аёл,— қидирмаган жойим қолмади-я.

Қизча қўлидаги қўғирчоқни ойисига кўрсатиб қулоғига нимадир деб пичирлади. Аёл юмшаб бирдан илжайди-да:

— Акангга раҳмат дедингми, қизим,— деди.

— Йўқ.

— Нега?

— Эсимдан чиқиб қопти.

Аёл қизидан ўпкалангандек бош чайқаб қўйди-да, қўғирчоқ учун самимий миннатдорчилик билдирди.

Уйга қайтар эканмиз:

— Асли ўзимизни-ўзимиз алдамай дарс қилсак бўлар экан,— дедим.

— Эссиз,— деди Шокир уҳ тортиб,— қанча пул кетди. Сен пулга ачинма. Мен айбдорман. Бераман.

— Гап пулда эмас,— дедим.— Бекорга қанча вақтимиз кетди, тушундингми?

Шокир яна секин уҳ тортиди-ю, бироқ индамади. Нима ҳам дея олар эди. Иккаламиз бундан буён бўлмағур хаёллар билан чалғимамай шу бугундан бошлаб чинакамига дарс тайёрлашга аҳд қилиб, уйга кирдик.